

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

VOLNOČASOVÉ AKTIVITY DĚTÍ LEISURE ACTIVITIES FOR CHILDREN

Bakalářská práce: 11-FP-KSS-1018

Autor:

Iveta JANDOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
55	8	3	8	15	2+1 CD

V Liberci dne: 20. 4. 2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Iveta JANDOVÁ**
Osobní číslo: **P09000602**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika pro vychovatele**
Název tématu: **Volnočasové aktivity dětí**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Charakterizovat problematiku volnočasových aktivit u dětí na základní škole a zjistit, jakým volnočasovým aktivitám se tyto děti věnují po vyučování v zájmových kroužcích, i mimo školu.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava výzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazník, rozhovor.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HOFBAUER Břetislav. Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

KYRIACOU Chris. Klíčové dovednosti učitele. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-965-8.

KYRIACOU Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

PÁVKOVÁ Jiřina a kol. Pedagogika volného času. 3. aktual. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

ROGGE Jan-Uwe. Děti potřebují hranice. 4. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-634-6.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **1. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2012**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

dne **22 -04- 2011**

Čestné prohlášení

Název práce:	Volnočasové aktivity dětí
Jméno a příjmení autora:	Iveta Jandová
Osobní číslo:	P09000602

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 20. 4. 2012

Poděkování

Dovoluji si tímto velmi poděkovat za spolupráci, odbornou pomoc, užitečné podněty a trpělivost svému vedoucímu bakalářské práce prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc., který mi svými cennými radami a vstřícným přístupem dopomohl k jejímu vypracování. V neposlední řadě bych touto cestou také chtěla velmi poděkovat členům své rodiny za jejich emocionální podporu, pochopení a za vytvoření časového prostoru pro její zdárné dokončení.

Název bakalářské práce: Volnočasové aktivity dětí

Jméno a příjmení autora: Iveta Jandová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Anotace

Ve své bakalářské práci jsme se zabývali problematikou volnočasových aktivit dětí na základní škole. Cílem této práce bylo zjistit, jaké možnosti trávení volného času se dětem I. a II. stupně v této škole nabízejí a zda je děti kvalitně využívají. Práci jsme rozdělili do dvou stěžejních částí. V části teoretické jsme definovali volný čas a zabývali se jeho problematikou. Dále jsme se v této části práce věnovali názorům různých autorů na kvalitu trávení volného času a na jeho ovlivňování médii. V praktické části jsme pomocí dotazníkové metody a metody rozhovoru zjišťovali zájem dětí o volnočasové aktivity, které jim jsou na základní škole i mimo ni nabízeny. Do průzkumu se zapojilo 100 respondentů z I. a II. stupně základní školy. Výsledky šetření prokázaly, že zájem dětí o zájmové aktivity na základní škole je dostačující.

Klíčová slova: volnočasové aktivity, volný čas, odpočinek, zájmová činnost, hra, školská zařízení, děti, průzkum, výsledky, základní škola

Title of the bachelor thesis: Leisure Activities for Children

Author: Iveta Jandová

Academic year of the bachelor thesis submission: 2011/2012

Supervisor: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Summary

In my bachelor thesis we concentrated on the problem of free time activities of pupils at elementary school. The aim was to find out what are the available possibilities of spending free time that pupils of the first and the second degree of elementary school can use and if the pupils take the advantage of it. The work was divided into two main parts. In the theoretical part we defined the meaning of free time and its issues. Further in this part we paid attention to opinions of various authors to quality of spending free time and the influence of media on this task. In practical part, solved by questionnaire method, we found out the interest of children to free time activities that are available at elementary school or outside the institution. Into the questionnaire were involved one hundred respondents from the first and second degree of elementary school. The results of the research proved that the interest of the children in free time activities is sufficient.

Key words: free time activities, free time, relaxation, interests, game, educational institute, children, survey, results, elementary school.

Obsah

ÚVOD.....	9
TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU	10
1 Volný čas	10
1.1 Vymezení pojmu volný čas.....	10
1.2 Vývoj výchovy ve volném čase	11
1.3 Problematika využívání volného času.....	13
1.4 Vliv médií na volný čas.....	15
1.5 Hra jako forma volného času	16
1.6 Školní družiny	18
1.7 Školní kluby	19
1.7.1 Cíle školních družin a školních klubů.....	20
1.7.2 Činnosti školních družin a školních klubů.....	22
2 Přednosti a úskalí zájmových kroužků	23
2.1 Komunikace jako důležitý výchovný prostředek	24
2.2 Smysluplné trávení volného času jako účinná prevence.....	25
PRAKTICKÁ ČÁST	28
Průzkumové šetření.....	28
3 Cíl praktické části	28
3.1 Stanovení předpokladů.....	28
4 Použité metody a popis organizace průzkumu	29
5 Popis zkoumaného vzorku	34
6 Vyhodnocování položek dotazníku	35
7 Shrnutí výsledků praktické části	47
ZÁVĚR.....	48
NÁVRH OPATŘENÍ	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
SEZNAM PŘÍLOH.....	55

ÚVOD

Vychovávat dítě znamená především respektovat jeho dětskou osobnost se všemi jejími zvláštnostmi. Výchova je záležitostí srdce a vyžaduje mnoho trpělivosti. Naše doba se vyznačuje dalekosáhlými změnami: přeceňováním materiálních statků, znečištěním životního prostředí a rostoucí bezohledností mezi lidmi. Vzhledem k tomuto vývoji je dnes výchova dětí těžší než kdy jindy. Položme si otázku, proč tomu tak je. Může za to snad přílišná snaha manipulovat s dítětem, ovládat ho a „modelovat“ jej v předem stanoveném plánu. Nebo za to snad může jen obyčejný nezájem prožít a zažít něco nového a nepoznaného? Předkládáme dětem málo podnětů? Například, když se dříve lidé chtěli něco dozvědět o dalekých zemích nebo o světě zvířat, museli číst knihy nebo cestovat a předávat si informace. Dnes informace získáváme zmáčknutím tlačítka na televizi, videa nebo internetu. Kdo si chtěl dříve zahrát např. společenskou hru, musel se odebrat do společnosti nebo si pozvat kamaráda. Dnes místo toho máme počítač, kde si můžeme zahrát hru s ním. Neodmlouvá nám a nedohaduje se s námi. Pravdou zůstává, že se sice nezměnily všechny životní hodnoty lidí, ale změnil se vztah lidí k hodnotám. Dnešní rodiče se jistě dopouštějí spousty chyb ve výchově, zrovna tak jako se jich dopouštěli jejich rodiče, ale to by nemělo nikoho odradit od další práce s dětmi, která nikdy nekončí.

Cílem bakalářské práce je charakterizovat problematiku volnočasových aktivit u dětí na základní škole a zjistit, jakým volnočasovým aktivitám se tyto děti věnují po vyučování v zájmových kroužcích, i mimo školu. Dále jsme se ve své práci opírali o předpoklad, že se děti na I. stupni základní školy věnují zmíněným volnočasovým aktivitám častěji než děti z II. stupně základní školy. K našemu průzkumu jsme získali bez problémů souhlas paní ředitelky vybrané základní školy, a proto bychom ji chtěli touto cestou velmi poděkovat za její kladný přístup a podporu při sběru dat.

TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

1 Volný čas

1.1 Vymezení pojmu volný čas

Úvodem je třeba zdůraznit, že pojem volný čas se stává stále větším fenoménem, vzhledem k jeho relativně stále velkému nárůstu. Existuje spousta definic o volném čase. Zmíníme zde pouze některé. Například Pávková, et al. (2007, s. 15) uvádí, že volný čas je základním lidským právem a nikomu nesmí být upírán. Tento čas představuje jeden z nejdůležitějších zdrojů osobního rozvoje a významně přispívá ke kvalitě života. Volný čas nelze chápat pouze jako zbytkový čas, ve kterém nemáme žádné povinnosti, naopak je součástí společenského a kulturního života každého člověka. Pod pojem „volný čas“ se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání apod. Děti ještě nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení. I když každý intuitivně ví, co je náplní a smyslem učitelství a vychovatelství, je téměř nemožné odpovědět na otázku, co je jeho podstatou. Učitelé a vychovatelé zpravidla pojmají své povolání jako „poslání“. Poslání učitele a vychovatele znamená odpovědnou účast na tvorbě společného života, do něhož jsou uváděni ti, na něž je zaměřeno jeho výchovné a vzdělávací úsilí. Být učitelem – stát se nositelem výchovných myšlenek a ideálu vzdělanosti – znamená být v první řadě „osobností“. A tomu se v pravém slova smyslu nelze naučit ani vyučit. Věrohodným pedagogem a vychovatelem se může stát pouze ten, kdo vychovává sám sebe, kdo na sobě zakouší, kdo dokáže studovat sám sebe a klade si otázky, zda je schopen vykonat to, co požaduje od jiných.

Němec, et al. (2002, s. 17) ve své publikaci definuje volný čas jako o dobu, ve které si člověk svobodně volí a dělá takové činnosti, které mu přinášejí radost, potěšení, zábavu a odpočinek. Je to čas, v němž je člověk sám sebou, nejvíce patří sám sobě.

Vážanský, Smékal (1995, s. 7) tvrdí, že sféra volného času nezbytně vyžaduje samostatnou pedagogickou disciplínu, která by se měla opírat o výsledky věd o výchově, i sociálních vědních oborů.

Dále zmiňují, a s tím si dovolím plně souhlasit, že je nutno ocenit permanentní, trpělivou a společensky naprosto nedoceněnou aktivitu tisíců dobrovolných i profesionálních pracovníků.

Definice Spousty, et al. (1996, s. 12) zní: „*Volný čas je hodnotou tehdy, může-li být využit ku prospěchu člověka, jeho osobních kvalit. Je to určitý atribut, charakteristický znak svobody jedince*“. Domníváme se, že všechny možné definice, ať už je vyslovil kdokoli, jsou v určitém smyslu stejné. Jejich význam je jasný a srozumitelný všem. Důležité však je, aby se lidé nad těmito definicemi občas pozastavili a zachytili jejich podstatu a myšlenky a přenesli je do svého života.

Způsob využívání volného času u dětí a mládeže je ovlivněn sociálním prostředím. Zvláště silný je vliv rodiny. Rodiče jsou pro své děti vzory, buď pozitivní, či negativní. Rodiny, které neplní svoji výchovnou funkci, se velmi často vyznačují nezájmem o to, jak jejich děti tráví volný čas. Děti mají relativně hodně volného času. Společnost by měla mít zájem na tom, jak děti svůj volný čas tráví. Je samozřejmé, že na prvním místě je to záležitost především rodiny. Náзор, že výchovu dětí ve volném čase plně zabezpečí rodina, je však mylný. Pro tuto funkci má nejen nedostatek času, ale chybí jí i potřebné materiální vybavení. Rodina též nemůže uspokojit potřebu dětí a zejména dospívajících, sdružovat se ve skupinách vrstevníků (Pávková, et al. 2002, s. 14).

1.2 Vývoj výchovy ve volném čase

Dle Pávkové, et al. (2002, s. 30) se volný čas v průběhu 19. a zejména 20. století stal významnou dimenzí lidského života. Tyto změny probíhaly odlišně u lidí různých společenských vrstev a sociálního postavení. Pokud jde o děti, lidé si velmi brzy uvědomili, že pokud se o ně po vyučování nikdo nestará, je to špatné. Tato potřeba umožnila vznik zařízení pro využití volného času. Bohatší obyvatelé měst začali budovat tzv. víkendové domy, ve městech vznikaly kluby, kavárny a různé spolky. Začaly se objevovat vzdělávací, hudební, divadelní, sportovní nebo turistické aktivity. Tento vývoj oslaboval výraznou časovou převahu pracovní doby nad sférou volného času, umožnil ho přibližovat potřebám a zájmům jednotlivců a věkových, sociálních a zájmových skupin také mladé generace. Nejprve vznikaly zařízení s jednoznačným určením pro dospělé, které část své pozornosti obracely také na mládež a děti. Byly to například hřiště, tělocvičny a další. Později vznikala sdružení a zařízení zaměřená pouze

na děti a mládež, byly to například různé kluby a sportovní zařízení především na školách, dětské zahrádky pro pobyt na vzduchu a pro pohybové aktivity.

Dále velmi propracovaně a podrobně popsal dějiny a vývoj volného času také Přadka (1999, s. 10). Věnoval se problematice od Komenského, přes Pestalozziho, trampské hnutí až k hippie. Ve své práci tvrdí, že *„dějiny volnočasových činností dětí a mládeže nejsou tím nejcitlivějším polem, na němž by si společnosti dávaly záležet“*. Po prostudování jeho práce jsme nabyli dojmu, že je jediný, kdo velmi pěkně a laické veřejnosti srozumitelně popsal a rozebral jednotlivá období pedagogiky dějin. S autorem souhlasíme v tom, že se za poslední desetiletí změnila situace dětí a mládeže v tom, že v podstatné části rodin došlo ke zvýšení životní úrovně a ke změnám v trávení volného času. Někdo by také mohl souhlasit s tím, že díky tomu mají dnešní děti a mládež větší možnost ve výběru volnočasových aktivit. Otázkou však zůstává, jak velké procento dětí této možnosti využije.

Volný čas se po druhé světové válce rozvíjel jako dynamická a perspektivní oblast, ve které v posledních letech zmizely zábrany pro jejich všestrannou spolupráci a velmi se rozšířily možnosti poznávání, seznamování dětí a mladých lidí na individuálních i společných aktivitách jejich volného času. Někdy se zdá, jakoby vše směřovalo až do úrovně byznysu. V dnešní době se mezi námi najdou bohužel i tací, kteří ve volném čase již přestávají vidět uvolněnost a radost z nějaké činnosti, ale nacházejí v něm především dobře výnosnou a prosperující činnost.

1.3 Problematika využívání volného času

Problémy spojené s využíváním volného času jsou např.

- celkový nedostatek volného času
- neschopnost efektivně volný čas využívat

Jsme také svědky toho, že dochází ke skutečnosti, kdy se na jedné straně postupně zkracuje pracovní doba, ale na druhé straně čím dál více nemůžeme nic stihnout. Zvykli jsme si klást na sebe nereálné požadavky, a tím se o svůj volný čas vlastně okrádáme.

Každý člověk má svůj individuální systém hodnot. Z hlediska volného času se my lidé členíme podle toho, jakou hodnotu volnému času přisuzujeme. Pro některé z nás je největší hodnotou práce, volný čas někdy posuzujeme dokonce jako něco nepatřičného a nesprávného. Někdo z nás se především realizuje v zaměstnání, pro jiné z nás jsou podstatnou a nejvýznamnější životní náplní různé činnosti, trávené ve volném čase, osobní koníčky nebo různá zábava. Mezi rodinou a zařízením volného času by měla být přirozená návaznost. Roste počet rodin s jedináčky, kteří se cítí osamoceni a někteří rodiče neznají možnosti, jimiž by volný čas svých dětí mohli obohatit. Činnost ve volném čase může přispět také emocionálnímu uvolnění a seberealizaci všech jedinců.

Důležité je ale si také uvědomit to, že někteří jedinci žádný svůj volný čas nechtějí. A nad touto problematikou je důležité se pozastavit. K odmítání volného času dochází na základě vlastního rozhodnutí. Naštěstí se s touto problematikou setkáváme spíše u dospělých lidí. Většinou se někteří lidé takto rozhodnou pod tlakem ekonomického a společenského postavení, profesních a kariérních ambicí. Důsledkem je workoholismus, který se stal novým trendem dnešní doby, který některým z nás narušuje přirozený průběh života – potlačuje volný čas, oslabuje mezilidské vztahy a deformuje hodnotovou orientaci člověka. Další skupinou dětí a dospívajících můžou být jedinci, kteří po vyučování mají volný čas a případně by ho i chtěli účelně využívat, ale v jeho nabídkách ani v možnostech vlastní účasti se však neumějí orientovat. Příčinou takového selhání bývá nedostatek přesvědčivých a motivujících informací a z toho vyplývající malý zájem. Aby smysluplná realizace volného času rozvíjela různé stránky osobnosti dítěte a mladého člověka, probouzela zdravé sebevědomí a upevňovala správný způsob života, vyžaduje naopak aktivní přístup.

A naopak – neznalost toho, jak využít existujících možností, posiluje jeho izolaci od volnočasových aktivit a komplikuje také vstup do dalších oblastí života (Hofbauer, 2004, s. 41, 44).

Pravdou zůstává, že základní návyky, postoje a názory na trávení volného času si všichni přinášíme ze své původní rodiny. Osobní zájmy a záliby dokážou člověka často doslova zachránit v náročných situacích, životních neštěstích a ztrátách. Bylo by krásné, kdyby se nám všem, rodičům, pedagogům a vychovatelům podařilo dosáhnout stanoveného cíle. Vychovat z dítěte člověka, který dokáže se svým volným časem rozumně hospodařit. Snažit se o to, aby z něj vyrostl jedinec aktivní a schopný věnovat se činnostem, které mu budou přinášet uspokojení a poskytovat mu příležitosti například k navazování nových kvalitních vztahů mezi lidmi (Pávková et al., 2002, s. 30).

Rodina by se měla především postarat o to, aby zabezpečila alespoň určité množství společných činností rodičů s dětmi. Ideální představu o takovýchto volnočasových aktivitách může splňovat například společný sport, rybaření nebo turistika. Tyto společné činnosti mají podle nás velký význam pro prohlubování emočních vztahů mezi rodiči a dítětem.

Kyriacou (2004, s. 144) ve své knize píše, že velmi oceňovaný způsob získávání zpětné vazby od dětí, zda se jim ta či ona aktivita líbí nebo ne, je to, že by se děti mohly vést k tomu, aby si například vedly deníky nebo různé poznámkové sešity, ve kterých se mají šanci (třeba i anonymně) zmínit o získaných pocitech a zážitcích. Je to jeden ze způsobů, jak se mohou učitelé, vychovatelé a vedoucí různých kroužků dozvědět, co děti motivuje k tomu, že svůj čas tráví například v zájmových útvarech a co se jim tam líbí. Dále se ještě autor ve své knize zmiňuje také o tom, že vedoucí zájmových aktivit mohou mezi dětmi a dospívajícími vést například volné rozhovory, aby byla šance získat zajímavé informace. Nevýhodou sběru informací můžou být negativní reakce ze strany dětí. Ale dobrý učitel, vychovatel nebo vedoucí zájmových aktivit tuto kritiku musí umět přijmout a správně ji uchopit.

1.4 Vliv médií na volný čas

Působení hromadných sdělovacích prostředků (především televize) je jistě v mnoha směrech pozitivní (vychází spoustu poučných časopisů jak pro děti mladšího věku, tak i pro – náctileté) nutno však brát v úvahu i možná nebezpečí plynoucí z nevhodných pořadů. Některé děti prosedí před televizory právě tolik času, kolik by jinak mohli věnovat úsilí někde se jinak rekreovat. Děti, jež vidí v médiích, že je násilí používáno jako nástroj k získání něčeho chtěného, mají pak problémy s používáním obyčejné komunikace, díky které by vyjádřily své potřeby a pocity, neboť mají za to, že silové řešení dosahuje stejných výsledků a navíc za kratší dobu. Televize a média má mnohá výchovná rizika, přesto nabízí i určitá pozitiva. Například materiál prezentovaný v televizi motivuje dítě k tomu, že učení se stává daleko příjemnějším (video, DVD....). Komédie, dobrodružné filmy, kreslené pořady (bohužel pouze některé), sport a soutěže nabízejí občas pozitivní a zábavnou variantu trávení volného času. Sledování televize však musí být vždy časově omezeno. Mnohem smutnější situace se stávají v případě, kdy si děti již špatné televizní návyky osvojily a dívají se na ni bez jakéhokoli výběru a časového omezení.

Je pedagog schopen ovlivňovat působení médií na děti v jejich volném čase? Domníváme se, že právě na toto má nepřímý vliv. Troufáme si tvrdit z vlastní zkušenosti, že jeden z aspektů médií pedagog ocení. A to, že je mohou hojně využívat například při výuce v podobě různých zvukových nahrávek a videí nebo jsou hojně využívány v různých vysíláních rozhlasu a televize pro školu. Aniž bychom si to

uvědomovali, média nás vlastně vychovávají v lepším slova smyslu, pokud je sledujeme a čerpáme z nich to kvalitní a dobré. Proto si myslíme, že stojí za úvahu zamyslet se nad tím, zda by se pedagogové spíše neměli zaměřit ve výuce v oblasti médií spíše na otázky typu: Jak si vybrat kvalitní techniku? Jak volit z nekonečné nabídky médií, to co nám poslouží v životě a ve volném čase? Pedagog by měl žákům dát impuls k tomu, aby si samy děti dokázaly vybrat z mediální nabídky a dokázaly alespoň částečně rozeznat, co je mediální přednost a co riziko.

1.5 Hra jako forma volného času

Hra je stará jako kultura sama, ba mnohem starší. Po dlouhá tisíciletí patřila k tak všedním a samozřejmým věcem, že jí prakticky nikdo nevěnoval zvláštní pozornost. Pro zajímavost je zde uvedeno několik definic, o které se pokoušeli různí znalci her, psychologové a pedagogové v knize Miloše Zapletala (1985, s. 16, 17).

„Hrou nazýváme druh společenské praxe, který existuje v aktivním napodobování libovolného životního jevu...“

„Hra u člověka je takové zobrazování lidské činnosti, při kterém se z ní odděluje její sociální, skutečná lidská podstata...“

„Hra – organizovaná zábavná činnost bez přímého praktického účelu, symbolizující zpravidla soupeření a boj dvou stran, a to podle určených herních pravidel.“

Mohli bychom uvést ještě desítky dalších definic, ale už na těchto třech příkladech je zřejmé, jak je to složitý a obtížný úkol. Při čtení těchto definic máme dojem, jako kdyby se různí autoři pokoušeli popsat rozdílné pojmy – a přitom jde vždy o pokus definovat pojem hra.

Hra má zjevně kladné důsledky pro všechny oblasti duševního vývoje dítěte. Je nesprávné pohlížet na ni, a to i u starších dětí, jako na zbytečné maření času. Neměli bychom zapomínat na to, že z hlediska dítěte je účelem hry obyčejná radost. Dítě si hraje, protože je to baví, a učení, které ze hry vyplývá, je nijak nezatěžuje. I když se věnuje hře organizované dospělým, který se snaží poskytnout tím žádoucí učební zkušenosti, dítě ji přesto vnímá jako v podstatě nevážnou činnost, která mu svým způsobem činí rozptýlení. V dřívějších dobách byla hra pokládána za něco podřadnějšího, za něco, co má malou hodnotu. V té době se kladl spíše velký důraz na práci. Ale podle psychologů je důležité vše, co přispívá k psychickému zdraví jedince; a v nemalé míře se o toto postará také hra. Jestliže dítě zjistí, že hra je něčím, čemu se

může věnovat a neprožívat při tom pocit viny, že maří čas a že by se mělo v dané chvíli věnovat vážnějším věcem, které je třeba udělat, pomáhá mu to k vytváření pozitivních postojů vůči zábavě v životě - postojů, které mu v dospělosti budou ku prospěchu.

Piaget nabízí domněnku, že přibývání stanovených pravidel a postupů v dětské hře s postupujícím věkem dětí je dalším dokladem rozvoje mohutnosti jejich myšlení. Tato mohutnost myšlení pomáhá vytvářet složitější způsoby hry. A také naopak, složitější způsoby hry mohou urychlit rozvoj rozvinutějších způsobů myšlení (Fontana, 2003, s. 51).

Hry obsahují v postupně rostoucí míře prvek – soupeření. Nehrají se jen pro radost v samotné činnosti, ale pro určení vítězů a poražených. A tím hra ztrácí něco ze své kvality a začíná sloužit nejenom jako pouhý zdroj radosti. Vše lze vidět například ve sportu. S jeho vzrůstající profesionalizací nejenom mezi dospělými, ale v posledních letech také mezi dětmi, lze začít pochybovat o tom, co lze ještě za hru pokládat.

Na první místa v žebříčku hodnot mnoha lidí se začíná dostávat do popředí společenské i ekonomické hledisko. Bohužel tyto hodnoty mohou přispívat k nesprávnému pochopení hry. Někteří jedinci by mohli hru ve sportu pochopit tak, že je nevhodné ji podnikat pro radost či rozptýlení, ale nýbrž jen pro vnější (obvykle peněžní) odměny.

„Jedním z nejkratších, avšak možná nejvýstižnějších vymezení duševního zdraví, které máme, je stále definice Allportova z roku 1961: Zdravý jedinec je ten, kdo dokáže úspěšně pracovat, hrát si a milovat“ (Fontana, 2003, s. 51).

Kdybychom chtěli s touto definicí souhlasit, museli bychom se v první řadě nejdříve zamyslet nad tím, jak stará je vlastně tato definice a zda se jí můžeme řídit ještě dnes. Pravdou je, že spousta z nás v životě pracuje, občas si i hraje a miluje bližního svého, ale ne všem právě toto dopomáhá ke zdraví. Ale vždy platí fakt, že je velmi důležité, aby byl člověk psychicky v určité rovnováze, aby se cítil zdravě. A kdo se cítí zdravě, může vlastně i pracovat, hrát si a milovat. Takže ve skutečnosti je vlastně velmi složité na tuto myšlenku najít odpověď.

1.6 Školní družiny

Hájek, et al. (2007, s. 9, 10) tvrdí, že školní družina je školské zařízení výchovy mimo vyučování, jež je mezi ostatními zařízeními určenými pro volný čas dětí nejčetnější. Družina není pokračováním školního vyučování, pedagogická práce v ní má svá specifika a je výrazně odlišná od běžné vzdělávací praxe. Z pohledu části rodičů plní funkci spíše sociální, pro děti však zabezpečuje odpočinek, rekreaci i zájmové činnosti. Pro funkční činnost školní družiny a zvládnutí jejich úkolů jsou stanoveny podmínky:

- **personální** (vychovatelka jako odborně vzdělaná osobnost s velkou dávkou empatie, chutí s dětmi pracovat);
- **materiální** (účelově vybavené prostory kluboven a heren, možnost využívání tělocvičen a sportovišť);
- **řídící a kontrolní** (pro plnění této podmínky má školní družina oporu v právním vymezení své činnosti).

Školní družiny jsou zařízením, které má dlouholetou tradici a plní významnou úlohu pro žáky prvního stupně základních škol. Jsou součástí vzdělávání a pomáhají zabezpečovat žákům náplň volného času. Školní družiny jsou zařízením, kde se děti seznamují s různými aktivitami. Díky těmto aktivitám si děti prohlubují školní znalosti a zájmovými činnostmi se u dětí rozvíjí osobnost. Školní družina ve dnech školního vyučování tvoří pro děti přechod mezi výukou ve třídách a pobytem doma. Neměla by být pokračováním školního vyučování. Naopak, měla by dětem poskytnout odpočinek, rekreaci ale také především různé zájmové činnosti. Zájmové vzdělávání ve školní družině by mělo obohatit denní program dítěte, vést jej ke kvalitním činnostem ve volném čase a nabízet mu pravidelně dostatek námětů pro zajímavé využití volného času.

1.7 Školní kluby

Tato výchovná zařízení spolu se školními družinami jsou základní formou výchovy mimo vyučování a péče o děti zaměstnaných rodičů v průběhu školního roku a podle potřeby i o prázdninách. Školní družiny jsou určeny žákům 1. – 5. ročníků, školní kluby žákům 6. - 9. tříd.

Dříve byly rodiny vícegenerační, o malé děti pečovali prarodiče nebo starší sourozenci. Pracovní doba byla dlouhá, v mnoha rodinách byli zaměstnáni oba rodiče. A právě v této situaci se výrazně projevila potřeba zajistit nějakým způsobem dozor a péči o děti v době po vyučování. Školní klub v našem městě navštěvují především děti starší a to z důvodu komplikovaného dojíždění do míst svého bydliště. Tyto děti využívají pro využití svého času především hernu, ve které mohou využít kulečnick, stolní tenis, boxovací pytle (k uvolnění nahromaděného stresu), stolní fotbal apod.

V plánech škol a školských zařízeních by měla být prevence sociálně patologických jevů sledována v celém rozsahu, nikoliv jen proti drogám a např. šikaně.

Sociálně patologické jevy:

- drogové závislosti, alkoholismus, kouření
- kriminalita, delikvence
- počítač, televize, video
- hráčství (gambling)
- záškoláctví
- šikana, vandalismus, rasismus aj.

Mnoho lidí se mylně domnívá, že dozor nad dětmi je určitou prevencí před nevhodným chováním a patologickými jevy. Proto všechna činnost školní družiny je označována rodiči jako prevence nežádoucích jevů, protože vychovatelky podle jejich názoru zajišťují nad dětmi dozor, aby se nedopouštěly výše zmíněných nepravostí. Skutečnost je složitější. Prevence znamená něčemu předcházet, vytvořit u dětí takové návyky a hodnoty, aby je negativní jevy nelákaly. A k tomu nemůže stačit pouhé zajištění dozoru. Základním principem strategie prevence nežádoucích sociálně patologických jevů v resortu školství je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, k osvojení si pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti.

Důležitým prvkem takové prevence jsou i volnočasové aktivity. Musíme si ale uvědomit, že není možné každou volnočasovou aktivitu považovat za prevenci před nevhodným chováním. Kvalitní realizace zájmu o jakékoli činnosti a potřeb dítěte a mladého člověka prostřednictvím volnočasových aktivit ve volném čase, patří k velmi ožehavému tématu dnešní doby. Volný čas dětí a mládeže a jeho naplňování pozitivními aktivitami hraje významnou roli při utváření osobnosti mladého člověka a při jeho náhledu na život.

1.7.1 Cíle školních družin a školních klubů

Zájmové vzdělávání ve školní družině by mělo obohacovat denní program dítěte. Nabízet mu podnětné, zajímavé a bohaté činnosti ve vhodném prostředí. Domníváme se, že školní družina by měla poskytnout dítěti bezpečné prostředí, do kterého by se dítě mělo těšit. Hájek, et al. (2007, s. 11) ve své práci uvádí stručnou formulaci pro stanovení cílů školní družiny, jak je uváděna v rámcově vzdělávacím programu:

- rozvoj dítěte, jeho učení a poznání;
- osvojování základů a hodnot, na nichž je založena naše společnost;
- získávání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí.

Pávková, et al. (2002, s. 192) ve své textu tvrdí, že cílem výchovy ve volném čase je naučit děti kvalitně využívat svého volného času, chápat volný čas jako významnou životní hodnotu. K tomuto cíli slouží seznamování se s širokou nabídkou volnočasových aktivit, rozvíjení schopností a zdravého sebevědomí. Stále významnějším výchovným činitelem se stává také práce, fyzická i duševní. Domníváme se, že práce může výchovně působit na dítě po stránce organizovanosti, soustavnosti a podobně. Vztah mezi výchovnými cíli a prací je mnohostranný. Dobře organizovaná výchova vede k práci a dobře organizovaná práce sama vychovává. Člověk nemá ovšem příliš rád práci, která se mu zdá být nad jeho síly. Jak přimět děti a mládež k práci? Ale k jaké práci? Práce je velmi široký pojem, zahrnující stovky různých profesí. Ve školních družinách se objevují snahy práci zařadit do režimu dne. Přímě anekdoticky zní poznatek, že například mnozí naši školáci, jak z I. stupně, tak i z II. stupně už dnes neumějí např. umýt tabuli. Necítí zodpovědnost za její čistotu a připravenost na výuku. Umýt tabuli umí každý, ale převzít péči a odpovědnost za ni,

to je jaksí pod důstojnost některých žáků, především z II. stupně. Ale právě ochota ujmout se podobné povinnosti teprve prozrazuje, zda jsou děti a mládež skutečně vychovávány k práci. Tabule zde byla popsána pouze jako příklad, jedná se spíše o desítky dalších drobných činností, z nichž se skládá náš životní a pracovní styl.

Volný čas dětí má dlouholetou tradici. Nutno podotknout, že ne vždy ho děti trávily tak jak by měly. V dobách dávno minulých to byla spíše otázka sociálního postavení a majetností rodičů. Rodiny s dobrou ekonomickou úrovní a s dobrým společenským postavením svým dětem nabízely různé možnosti kvalitního vyžití. Patří sem například zpěv, tanec, ruční práce, výuka cizích jazyků a také v neposlední řadě sport. Samozřejmě, že bylo také důležité, zdali se jednalo o chlapce nebo o dívku. Naopak v chudších rodinách děti prakticky žádný svůj volný čas neměly. Důvod byl jediný: například v zemědělských rodinách bylo zvykem, že se děti společně s rodiči podílely na pracovních povinnostech, které byly spojené s jejich živobytím. V Úmluvě o právech dítěte je zakotveno, že každému dítěti má být umožněno naplnit svůj volný čas dle vlastního výběru. Je velmi důležité vést dítě k tomu, aby svůj volný čas využíval ve svůj prospěch opravdu kvalitně a smysluplně. Ve školních družinách k tomu vede děti vychovatelka, která by měla být schopna připravit pro děti širokou nabídku alternativních aktivit, nabídnout vybavenou družinu, tělocvičnu nebo hřiště. I když právě toto je v dnešní době z finančních důvodů velmi těžké. Někdy až nemožné. Proto, aby se dítě ke kvalitnímu strávení volného času stavělo pozitivně, je také velmi důležitý příklad dospělého. Je proto dobré, když se pan učitel či paní učitelka, neméně tak i paní vychovatelka mohou před dítětem pochlubit nějakou vlastní aktivitou a pohovořit o ní před dětmi. Každá vychovatelka by měla také respektovat odlišnou osobnost každého dítěte. Respektovat jejich odlišné předpoklady apod. Důležité je také, v jaké rodině dítě vyrůstá, a jak na něj působí společenské vlivy. Díky tomu by měla vychovatelka být schopna odlišit individuální možnosti každého dítěte. Výchova mimo vyučování je činnost s dětmi různého věku prováděná mimo vyučování. Realizuje ji škola, školní družina a různé dětské organizace a zařízení, které umožňují rozvoj zájmů, tvořivosti ale především se snaží vytvářet podmínky pro efektivní využívání volného času dětí.

1.7.2 Činnosti školních družin a školních klubů

Způsob odpočinku a rekreace je jedním z faktorů, které spolupůsobí při utváření života, hodnotové orientace a v dospělosti ovlivňuje i výkonnost jedince. Odpočinkové a rekreační činnosti jsou významnou součástí výchovně vzdělávací činnosti a ty se odehrávají především ve školních družinách a školních klubech (Bláha, aj. 1984, s. 51).

Stupeň únavy u žáků, kteří přicházejí do školní družiny, je velmi závislý na průběhu dopoledního vyučování. Proto je dobré, když vychovatelka školní družiny zná rozvrh vyučovacích hodin a charakter probíraného učiva. Ta pak po rozhovoru se žáky přizpůsobí náplň dalších činností žáků v průběhu odpoledního pobytu ve školní družině (Bláha, aj. 1988, s. 13).

Otázkou zůstává, co je vlastně motivací k činnosti. Hájek (2007, s. 67) ve své práci píše, že podmínkou aktivity, aktivní účasti na činnostech družin a klubů je vyvolání zájmu o nabízené činnosti. Tvrdí, že jde o uspokojení určité potřeby, např. potřeby poznání, seberealizace a také např. uznání druhých. Když nebudeme mít na mysli základní fyziologické potřeby, co zůstává další motivací pro děti, aby projevily zájem o různé činnosti, které jsou jim nabízeny? Mohl by to být hodnotový systém dítěte, který vychází z prostředí, v jakém dítě vyrůstá. Autor dále tvrdí, že *„potřeba něčemu se věnovat se projevuje nedostatkem něčeho nebo přesycení něčím.“* Ať už je skutečnost jakákoli, velmi důležité je, aby motivace k činnostem vyplývala z přirozených potřeb dítěte.

2 Přednosti a úskalí zájmových kroužků

Je dobré mít na mysli individuální a věkové zvláštnosti každého dítěte. Mladší školní věk je období charakteristické nejen fyzickým, ale i psychickým vývojem dítěte ovlivněným zráním nervové soustavy, temperamentem, inteligencí, vůlí a prostředím, v němž dítě vyrůstá. Proto je důležité vytvořit mu vhodné podmínky pro jeho zdárný vývoj.

Nabídka nadstandardních činností na základních školách i mimo ně může mít kladný vliv na rozvoj dítěte, ovšem však pouze za splnění podmínek odpovídajících individuálním potřebám a věku dítěte. V opačném případě může být vliv negativní.

Předností nadstandardní nabídky pro dítě může být možnost zvolit si nějakou činnost, o kterou má zájem a která třeba v běžné nabídce základních škol a jiných zařízení chybí. Tato přednost se ale záhy mění v riziko, když si kroužek nevybírá samo dítě, ale zvolí je rodiče jako vhodný, z hlediska budoucnosti dítěte, a ne z jeho momentálního zájmu. Pro citlivé, sociálně nezralé dítě to může mít velice nepříznivé následky. Nedochází tím k naplňování jeho psychických potřeb, ale spíše je dítě nadměrně zatěžováno. V případě, že činnost, jež je nabízena jako nadstandardní, se stává součástí běžných činností, pak se ztrácí efekt poznávání něčeho nového a neznámého. Další předností je možnost pedagoga věnovat se v kroužku jen malé skupině dětí.

Když k tomu připočítáme ještě pravděpodobný zájem dětí o vybranou činnost, pak jsou zajisté očekávány dobré výsledky. Vychovatel se může v takové skupině věnovat dětem nadaným a naopak může svou pozornost zaměřit i na děti podprůměrné. Děti se v takových skupinách musí vyrovnávat s tím, že i jiné dítě dokáže to, co ono, a někdy i lépe. Děti se v zájmových kroužcích pohybují v různých vrstevnických skupinách, a tím se učí komunikovat i s jinými dětmi a jiným pedagogem, než na jakého je zvyklí ze školního prostředí. Získávají nové dovednosti a prohlubují své schopnosti. Ale toto všechno může být podmíněno díky vytvoření přiměřených podmínek, které se hodí k věku dítěte a jeho individuálním schopnostem a zvláštnostem. Tady narážíme na potřebu přiměřeného množství a kvality podnětů, která by měla odpovídat již výše zmíněným věkovým zvláštnostem dítěte.

Častým rizikem je volba velkého množství zájmových činností. Ze zkušenosti víme, že jsou děti, které mají zájem téměř o všechno, co je jim nabídnuto, ovšem rodiče by měli dítěti pomoci vybrat si z nabízených činností jen některé. Samozřejmě i tady se projevují individuální rozdíly v zátěži, která je pro dítě ještě přiměřená. Co jedno dítě zvládá bez problémů, může druhé dítě přetěžovat. Pak je na místě, aby zasáhl zkušený pedagog nebo vedoucí zájmové činnosti a citlivě rodičům vysvětlil rizika přetěžování jejich dítěte.

Dalšími velkými riziky, která negativně ovlivňují činnost zařízení volného času, jsou ekonomické problémy mnoha rodin. Stále se zvyšující nezaměstnanost zhoršuje jejich životní úroveň. Často je tlačí až za hranici chudoby a to se pak následně projevuje tak, že zbavuje rodiče možnosti účelně využívat volný čas a oni tím pádem nemotivují v tomto směru ani své děti.

2.1 Komunikace jako důležitý výchovný prostředek

Lidé žijící ve společnosti se nemohou obejít bez vzájemného kontaktu. Vzájemné vztahy mezi lidmi se vyjadřují prostřednictvím komunikace. Předpokládá se působení jednoho člověka na druhého s cílem ovlivnit ho, změnit jeho chování. Jedním z příkladů komunikace je komunikace pedagogická. Jejími hlavními účastníky jsou pedagogové a vychovávané osoby, nejčastěji děti a mládež. Postavení vychovatelů v porovnání s učitelem je odlišné v tom, že nejsou vázány osnovami a většinou vycházejí z potřeb a přání dětí a mládeže. Tak se pro děti stávají přítelem a rádce. Snaží se neporoučet, nerozkazovat, ale spíše doporučovat a radit.

Velmi důležitým cílem organizátorů zájmových kroužků na základní škole je komunikovat také se žáky II. stupně, i přesto že již nenavštěvují školní družinu, a čím dál tím méně také zájmové kroužky. Ale i přesto je pěkné, když si dodnes přicházejí popovídat s vychovatelkami a někdy si k nim přijdou i pro radu. Vychovatelky by se měly snažit, aby vzájemnou komunikací mezi nimi vznikl pěkný vztah. Měly by s těmito „odrostlejšími“ dětmi hovořit o všem tak, aby se z nich stali co nejdříve samostatní lidé. Dále by jim měly také nabízet možnosti využití volného času v DDM a jiných zájmových útvarech, které jsou blízké jejich věku. Někteří nabídky určitě rádi využijí.

Získat děti -náctileté a mládež pro volnočasové aktivity vyžaduje širokou nabídku využití volného času a zajímavou motivaci. Děti by si měly z volnočasových aktivit, které jsou jim předkládány umět vybrat. Ale ze zkušeností víme, že je potřeba jim v tom trochu pomoci a nasměrovat je. Někteří rodiče mají snahy a tendence své potomky tzv. natlačit do všemožných zájmových kroužků a tím si uspokojí svůj pocit, že je to pro jeho dítě určitě správné a dopomáhá mu to k jeho osobnostnímu rozvoji.

2.2 Smysluplné trávení volného času jako účinná prevence

Dobrý přístup k tomu, jak tráví – náctiletí volný čas je vlastně prevence. Tím, že těmto dětem nabídneme zajímavé využití jejich volného času, můžeme přitom významně ovlivnit i hodnoty mladého člověka. Již v dětství si dítě prevencí vytváří individuální rozvoj vlastní osobnosti, utváří si hodnotové vztahy k druhým lidem i k sobě samému, naplňuje svůj volný čas konáním smysluplnými a pro druhé prospěšnými hodnotami (Pávková, et al. 2002, str. 196).

Rogge (2009, s. 33) ve své monografii velmi dobře a přehledně popisuje pojmy dítě, jeho prostor a čas. V této části své publikace popsal různá hlediska, která ve svém průzkumu vysledoval:

- Děti potřebují ve svém blízkém okolí zcela specifické zkušenosti s prostorem a časem. Mnoho dětí je například často vtěsnáno do úzkého termínového kalendáře. To znamená, že u nich převládá časová organizace, která se orientuje na objektivní skutečnosti a nese s sebou přesné plánování.
- Děti se učí styku s prostorem ke hraní, k „řádění“, ke kreslení, k modelování. Spontánní a bezprostřední přivlastnění prostoru se vytvářejí obtížněji: ulice je příliš frekventovaná, louky, park a les jsou pro mnoho dětí příliš vzdálené a často těžko dosažitelné. Není-li v blízkosti bydliště žádné hřiště, děti buď musí na vzdálené hřiště dlouho jezdit, nebo je jim zcela odepřeno.
- Mají-li děti spontánní přisvojování prostoru ztíženo, má to důsledky na jejich pocity. Ztěžujeme-li dětem pohybovat se v prostorech tak, jak by ony chtěly – ovlivňuje to jejich radost z pohybu, kdy dítě může jen tak bezstarostně běhat, jednou tiše, jindy s křikem.

S hledisky, která jsou výše popsána, nezbyvá než souhlasit. V prvním hledisku autor popisuje vzrůstající požadavky, často zprostředkované samotnými rodiči, kteří si vynucují přesně určený program dne. Rodiče se snaží vše sladit, tak aby vše následovalo přesně za sebou – především tam, kde je v rodině více dětí. Čím dál tím častěji se setkáváme s tím, že matky řídí čas svých dětí, a tím dochází k tomu, že si čím dál tím méně dětí může utvářet svůj volný čas samy. Důsledky druhého a třetího hlediska mohou být podle našeho názoru takové, že jestli-že dítě nebude mít prostor, který by mu vyhovoval k uvolnění podle vlastních představ, budou muset opět zasáhnout pečlivější rodiče a dítěti vše vynahradí například tím, že dívku přihlásí například na balet a chlapce na judo a karate, a tím jim poskytnou alespoň nějaké tělesné vybití. Díky tomu se z matek stávají „taxikářky“ a děti naprosto ztrácejí možnost se tzv. vyřádit podle svého.

Jak je běžné ve většině měst a základních školách, tak i v našem případě je dětem a – náctiletým nabídnuta možnost nějak využívat svůj volný čas. Základní škola, která byla podrobena našemu výzkumu, disponuje dle našeho mínění celkem pestrou škálou zájmových kroužků a volnočasových aktivit. Jednou ze zajímavých činností, které jsou dětem nabízeny mimo školu, je turistický oddíl Bobři. O tomto klubu bylo zjištěno, že je mezi dětmi celkem oblíbený, ale bohužel jeho vyžití využívá spíše místní mládež. Toto zjištění nás velmi zaujalo, proto jsme se snažili zjistit v pilotním výzkumu, proč tomu tak je. Z rozhovoru s vedoucími tohoto oddílu jsme došli ke zjištění, že plánované aktivity tohoto zájmového útvaru se ubírají spíše fyzicky náročným směrem. Konkrétně se jedná o několikakilometrové pochody do vzdálenějších míst, výstupy do vysokých kopců a v neposlední řadě také nošení těžších břemen. Ale protože o tyto aktivity projevují také zájem děti mladšího školního věku, došlo v posledních letech k výrazným změnám, co se týče uspokojení potřeb také těchto dětí. Vše probíhá tak, že jsou pro mladší děti připravovány turistické tábory, které mohou děti využívat například během jarních a letních prázdnin. Na celé situaci se nám líbilo to, s jakou radostí a zaujetím jsou tyto výlety pro děti připravovány a s jakou laskavostí plánovány. Myslíme si, že právě v tomto tkví myšlenka a dobrý nápad, jak se postarat alespoň částečně o to, aby děti svůj volný čas využívaly a prožívaly kvalitně.

Vědět, kde se děti a mladí lidé scházejí, je jedna věc. Ovšem jde také o to, jak s těmito dětmi a mladými lidmi začít pracovat. Cílem práce s dětmi a mládeží založené na vztazích je navázání kontaktu. Lidé věnující se práci s dětmi, - náctiletými a mládeží by se měli snažit o to, aby se s nimi děti a mladí lidé cítily uvolněně, rády přebíraly aktivitu a s radostí se podílely na přípravě různých činností. Účinnou prevencí ve školních družinách a školních klubech by mělo být především budování kvalitních sociálních vazeb mezi dětmi a vychovatelem. Prevence sociálně patologických jevů ve školní družině, školních klubech a dalších volnočasových organizacích by měla spočívat především v budování kvalitních sociálních vazeb a v pěstování dovedností, tj. nejen spolu hovořit, ale umět si také naslouchat.

Pávková, et al. (2002, s. 192) se ve své práci také zmiňují o problematice co dělat s dětmi, které se prohřešují krádežemi nebo podváděním. Nejprve bychom měli hledat příčiny. Někdy děti kradou proto, aby si vynahradily to, co jim v životě chybí. Děti ze sociálně slabších vrstev, vystavené televizním reklamám, ve kterých například ukazují nějaké zajímavé zboží, přijdou dříve nebo později na nápad vzít si v obchodech něco bez zaplacení. Proto bychom se my dospělí měli pokusit pochopit motivy těchto dětí. Ať jsou už důvody krádeží (nebo jiných prohřešků) jakékoli, je třeba dětem ukázat, že jejich činy byly špatné a přinesou následky. Hlavní zásadou, kterou bychom měli mít stále na mysli, je, že děti by měly cítit, že ať už se dopustily čehokoli, stále mají podporu nás dospělých. Sotva bychom mohli očekávat, že je naučíme slušnému chování a soucitu, ponecháme-li je jejich osudu v době, kdy nás nejvíce potřebují. Děti potřebují pomoc při rozpoznávání vlastních citů a citů druhých. Bylo by nespravedlivé chtít, aby se všechny děti chovaly stejně jako my, a nebylo by spravedlivé odsuzovat jiné děti za to, že se chovají jinak.

PRAKTICKÁ ČÁST

Průzkumové šetření

3 Cíl praktické části

Cílem práce je charakterizovat problematiku volnočasových aktivit u dětí na základní škole a zjistit, jakým volnočasovým aktivitám se tyto děti věnují po vyučování v zájmových kroužcích, i mimo ni.

3.1 Stanovení předpokladů

Předpokladem práce bylo jistit z průzkumu, zda se volnočasovým aktivitám více a kvalitněji věnují děti I. stupně než děti z II. stupně vybrané základní školy.

4 Použité metody a popis organizace průzkumu

Jako metoda šetření je použit dotazník a rozhovor. Dotazníky byly nabídnuty dětem I. a II. stupně základní školy. Rozhovor byl veden z důvodu doplnění informací z dotazníku a k přehlednějšímu zpracování získaných dat.

V praktické části práce byly stanoveny následující úkoly:

- 1) zjistit četnost zájmových kroužků pro žáky I. a II. stupně základní školy;
- 2) zjistit míru času, kterou těmto činnostem děti věnují;
- 3) porovnat, zda se více těmto aktivitám věnují chlapci či děvčata;
- 4) zjistit, o jaké zájmové činnosti by děti měly na své škole a ve svém městě zájem.

Metody použité v průzkumu

- Metoda dotazníku
- Metoda rozhovoru

V rámci průzkumu, který se týká volného času dětí a jejich volnočasových aktivit po vyučování byla jako hlavní metoda použita metoda dotazníku (Příloha č. 1).

Metoda *dotazníku* tkví v tom, že umožňuje podchytit velký počet případů a statisticky zpracovávat výsledky. V dotazníku můžeme použít několik druhů otázek:

- *uzavřené*
- *otevřené*
- *polootevřené*
- *škálované*

Mezi pozitiva dotazníkové metody je především skutečnost, že může poskytnout větší počet respondentů a není relativně nákladná. Dotazník může být distribuován například poštou, ale je zde zcela vyloučen styk s dotazovanými. Díky tomu nemáme prakticky žádnou možnost vnímat, zda respondenti dobře pochopí otázky kladené v dotazníku.

Může nastat problém s věrohodností odpovědí. A tím se vlastně dostáváme k nevýhodám dotazníkové metody. Nevýhodou je také to, že dítě musí umět číst a otázkám především porozumět, aby mohlo posoudit svou odpověď. Dalším rizikem je návratnost dotazníků. Často při tomto způsobu sběru dat bývá návratnost nízká. Proto jsme se snažili předejít těmto zbytečným nesrovnalostem a potížím a dotazníky jsme distribuovali osobně. Bylo důležité žáky instruovat a motivovat k jejich pečlivému vyplnění.

Další metodou, která byla zvolena pro analýzu dat, byl *rozhovor*. Průzkum, který byl proveden rozhovorem, nám pomohlo odhadnout, kterým směrem se odchylují výsledky dosažené rozhovorem od dotazníkové metody.

Rozhovor může být:

- *individuální*
- *kolektivní*
- *řízený*
- *improvizovaný*

Fáze rozhovoru:

- Úvodní fáze – navázání kontaktu. V první řadě je třeba vytvořit optimální atmosféru pomáhající odstranit nedůvěru a trému, umožňující vyšetřované osobě, aby se uvolnila. V této fázi se též sami „naladíme“ na respondentovu úroveň.
- Jádru rozhovoru – v této fázi je hlavním cílem získat maximum informací.
- Závěr rozhovoru – často se stane, že v průběhu rozhovoru může dojít k emočnímu napětí. V jeho závěru je dobré uvolnit toto případné napětí a ukončit rozhovor tak, aby měla druhá strana pocit, že informace nebyly z nikoho násilně tzv. „tahány“, ale naopak, postarat se o to, abychom opačnou stranu pozitivně naladili k další spolupráci (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001, s. 38).

Metoda rozhovoru byla důležitá především pro vysvětlení cíle dotazníku. Byly sledovány dva soubory respondentů z vybrané základní školy. Dětským respondentům byl vysvětlen smysl průzkumu a hlavně způsob zaznamenávání informací do dotazníku, také bylo zdůrazněno dodržení anonymity údajů.

Před sestavením dotazníku jsme se snažili nejdříve důkladně poznat zkoumanou oblast. To znamená nejenom základní školu, ve které proběhl průzkum, ale také se podrobně seznámit se zájmovými činnostmi, které jsou na vybrané škole nabízeny. Dále nás zajímaly také mimoškolní aktivity, které dětem nabízí město, ve kterém žijí.

Během jeho sestavování nám šlo o to, aby se v něm neobjevovaly otázky, které by mohly být dětem nesrozumitelné a nejasné. Proto jsme se ještě před samotným výzkumem a zpracováním získaných informací, rozhodli pro tzv. předvýzkum. Cílem této metody bylo zjistit, zda jsou otázky sestavené v dotazníku, především dětem mladšího školního věku, srozumitelné. Zda dokážou na otázky adekvátně odpovídat a reagovat. Zároveň nám šlo také o to, aby se položky v dotazníku vzájemně slučovaly a neobsahovaly neznámé pojmy, kterým by dotazovaní nerozuměli. Za důležité jsme také považovali, brát ohled na věk respondentů. Tato pilotáž pro nás byla velmi přínosná v tom, že jsme se měli možnost díky tomuto šetření sejit s dětmi ještě před samotným průzkumem a připravit je na vyplňování dotazníků. Dále jsme během tohoto předvýzkumu také získali bohaté informace na základě debat a volných rozhovorů, které jsme vedli společně s dětmi. Díky tomu jsme měli možnost nahlédnout do nitra žáků a popřemýšlet o tom, co děti zajímá a jak si ideálně představují trávení volného času.

Dotazník, který byl použit v rámci průzkumu, jehož úkolem bylo zjistit, jakým volnočasovým aktivitám se děti věnují po vyučování, obsahoval 8 položek. První položky se týkaly výše navštěvovaného ročníku a věku respondentů. Ve třetí položce nás zajímalo, zda děti disponují v dostatečné míře volným časem. Čtvrtá otázka v dotazníku nabízela dětem vybrat si možnost, kde svůj volný čas vlastně tráví. Pátá položka pro nás byla stěžejní a to z důvodu, že si v ní děti mohly zaškrtnout možnost, ve kterých zájmových kroužcích tráví svůj volný čas. Na tuto otázku jsme navázali další položkou a to ve smyslu, zda je pro děti dostačující nabídka volnočasových aktivit. Logicky jsme na tuto otázku připravili pro děti další otázku, ve které se mohly děti volně rozepsat o svých představách, jaké zájmové kroužky by si přály navštěvovat. V poslední položce dotazníku jsme se spíše zaměřili na průzkum výše potřeby využívat

počítače ve volném čase dětí. Tato otázka byla do dotazníku nasazena spíše z pohledu naší zvědavosti. Zajímalo nás, zda dokážou děti využívat počítače ke svému užitku a na jaké úrovni s nimi umí pracovat.

Dotazníky byly rozdány v druhé polovině listopadu. Jak už bylo výše uvedeno, dotazníků bylo 100 a reagovalo na ně všech 100 respondentů. Návratnost proto byla absolutní (100 %). Nejdříve byl žákům vysvětlen způsob vyplnění daných položek. Výběr zkoumaného vzorku se týkal dětí I. stupně a dětí II. stupně. Jak už bylo výše zmíněno, ke splnění cíle této práce byla jako doplňující metoda použita metoda rozhovoru. Rozhovorem získáváme informace o názorech, postojích a přáních. Základní podmínkou pro úspěšnost každého rozhovoru byla z naší strany snaha o vytvoření příjemného ovzduší pohody a důvěry, které dopomohlo k hlubšímu proniknutí do podstaty problému.

Rozhovor byl vždy veden v každé třídě zvlášť. Během něj jsem se snažila nejdříve s dětmi pohovořit na téma volný čas. Nejprve jsem začala u dětí nižších ročníků. V první řadě bylo důležité vynaložit úsilí na to, aby se děti na naše otázky soustředily. A protože jsme s tímto počítali, připravili jsme si pro děti z těchto ročníků hru, jejímž účelem bylo žáky uvolnit a umožnit jim popřemýšlet o tom, jak se dá volný čas dobře prožít. Musíme podotknout, že hra měla velký úspěch. Nejenom, že byla nápaditá, ale mladší žáci u ní také ocenili možnost ukázat svoje nadání a tvořivost. Jednalo se o pantomimu. Pravidla hry spočívala v tom, že se hráči rozdělili do několika mužstev (klidně může být jen jedno) a stoupli si do zástupu. Poslednímu z nich jsem pošeptala věc, kterou má předvést (ne úplně složitou, např. nějaké exotické zvíře vždycky zabralo). Tento hráč poté poklepal na rameno osobě před ním, která se k němu otočila, a právě tomuto člověku věc pantomimou předvedl. Hádač nesmí promluvit, pouze pokud si myslel, že uhádl, zvedl ruku nebo jinak naznačil, že uhádl. Tímto přebral štafetu a stejnou věc předvedl další osobě v řadě stejným systémem. Takto se pokračuje až na konec zástupu. Poslední hádač pak nahlas řekl, co to je (měl pouze jeden pokus). Vyhrálo mužstvo, které jako první a přesně uhádl. Jelikož pouze málokteré mužstvo uhádlu onu věc, šlo hlavně o zábavu než o závody, takže každý tým mohl dostat na představení jinou věc (více zábavy). Důležité bylo, aby ti, kteří to už mají tzv. „za sebou“, nemluvíli a neradili. Musí tiše stát a dívat se. Samozřejmě jsme se u této hry všichni nasmáli. Pak jsme si společně a velmi pěkně pohovořili o volném čase a o tom, co děti baví, čím se momentálně ve svém volném čase zabývají apod.

Motivační rozhovor jsme také použili u dětí II. stupně základní školy. Přirozeně jsme očekávali, že u starších dětí bude naše vzájemná spolupráce mnohem náročnější. Velmi jsme spoléhali na to, že s většinou z nich se známe od jejich mladšího školního věku.

Musíme zde zmínit velké poděkování třídním učitelům těchto vyšších ročníků za to, že své žáky „připravili“ na to, že budou osloveny na dané téma. Žáci nás očekávali a netrpělivě čekali na to, co pro ně máme připravené. Spolupráce s dětmi byla na dobré úrovni.

Aby nebyli šizeni, připravili jsme si pro ně také hru na „seznámení se“. Hra se jmenovala Sněmovna lordů. Pravidla této hry spočívala v tom, že se na začátku hry vyberou tři dobrovolníci, kteří odejdou za dveře. Těm se řekne, že si musí připravit nějaký proslov nebo píseň. Zkrátka cokoli, čím okouzlí Sněmovnu lordů natolik, že ho přijmou mezi sebe. Ostatní se stávají Sněmovnou lordů. Je dobré, když si děti posedají do řad, jakoby v divadle, zkrátka ze sebe vytvoří Sněmovnu. Úkol dobrovolníka: dostat se do Sněmovny. Musí lordy přesvědčit o tom, že má právo se stát jedním z nich. A je na něm, jak Sněmovnu získá na svou stranu. Do Sněmovny se dostane tehdy, pokud udělá něco, co minimálně dva lordi nezvládnou udělat.

Úkol lordů: celou dobu napodobují dobrovolníka. Opakují, co říká a napodobují jeho gesta. Pokud ale dobrovolník udělá něco, co minimálně dva lordi nemají šanci po něm napodobit, je do Sněmovny přijat. Například dobrovolník má na ruce náramek, který si sundá. Tím udělal něco, co je pro někoho ze Sněmovny nereálné (nemají náramek), tudíž se dostal do Sněmovny. Dobrovolník by měl ale taky pochopit, proč a čím se do Sněmovny dostal. Vtip hry je v tom, že dobrovolník zpočátku nechápe, proč ho všichni napodobují a začne třeba zmatkovat. Pak se stává zábavou, když dobrovolník stále strká ruce do kapes a všichni si je tam v tu chvíli také schovávají. Nejvíce jsme se nasmáli, když dobrovolník řekl: „Tak co mám dělat?“ A několik žáků ze Sněmovny na něho zavolá: „Tak co mám dělat?“ Po skončení hry jsme se také pokusili navodit mezi staršími žáky volný rozhovor na téma volný čas, stejně jako u žáků mladších. Měli jsme velmi dobrý pocit z těchto žáků, protože jsme během našeho rozhovoru vycítili od některých z nich, že se na toto téma rádi pobavili.

5 Popis zkoumaného vzorku

V rámci průzkumu, bylo naším úkolem zjistit, zda se volnočasovým aktivitám více věnují děti na I. stupni než děti na II. stupni. K průzkumu bylo vybráno 100 dětí nejmenované základní školy v malém městě.

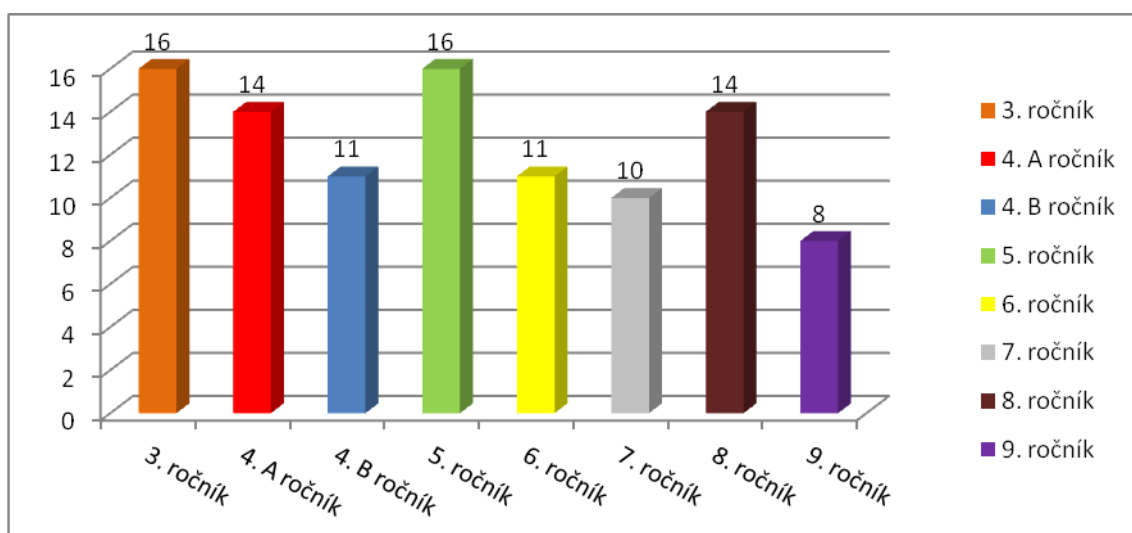
Výběr dětí byl náhodný a proběhl ve 3., 4., 5., 6., 7., 8. a 9. ročníku dané základní školy. Průzkum proběhl rozdáním dotazníků ve třídách a jejich vyplnění dětmi. Dotazníky byly rozdány mezi děti osobně a díky tomu jsme získali stoprocentní návratnost. Vyplnění dotazníků dětmi bylo (především na II. stupni) dobrovolné. Do celé akce jsme nechtěli žáky nutit. I přesto jsme k celé akci bez problémů získali 100 žáků.

Než jsme se rozhodli rozdat dotazníky a celou věc podstoupit samotnému průzkumu, zvolili jsme nejdříve netradiční způsob, tzv. pilotáž. O tomto způsobu průzkumu jsme se již zmiňovali v teoretické části naší práce. V pilotáži jsme se rozhodli nejdříve oslovit děti, které dobře známe a se kterými jsme v denním kontaktu. Bylo více pravděpodobné, že budou ochotněji spolupracovat na pilotním výzkumu. Vše probíhalo navozením a motivováním (vše bylo již popsáno v teoretické části práce) těchto dětí ke spolupráci. Děti pracovaly na tomto zkušebním průzkumu velmi ochotně. Naše očekávání, co se týče spolupráce, se potvrdilo.

6 Vyhodnocování položek dotazníku

Prezentace výsledků průzkumu u dětí I. stupně a dětí II. stupně základní školy

Na níže uvedené otázky odpovídalo celkem 100 dětí z I. a II. stupně. Při vyhodnocování získaných dat (informací) jsme rozdělili respondenty dle pohlaví a na žáky I. stupně a žáky II. stupně. Informace získané metodou dotazníku a rozhovoru byly zpracovány do grafů, které přehledně znázorňují odpovědi respondentů. Přesněji, byly použity tzv. sloupcové grafy, ve kterých jsou zaznamenány odpovědi všech respondentů odlišného věku a pohlaví. Záznamy v těchto grafech byly zaznamenány barevně pro lepší přehlednost. Dále jsme ještě získaná data uváděli v příslušných tabulkách pro lepší přehlednost.

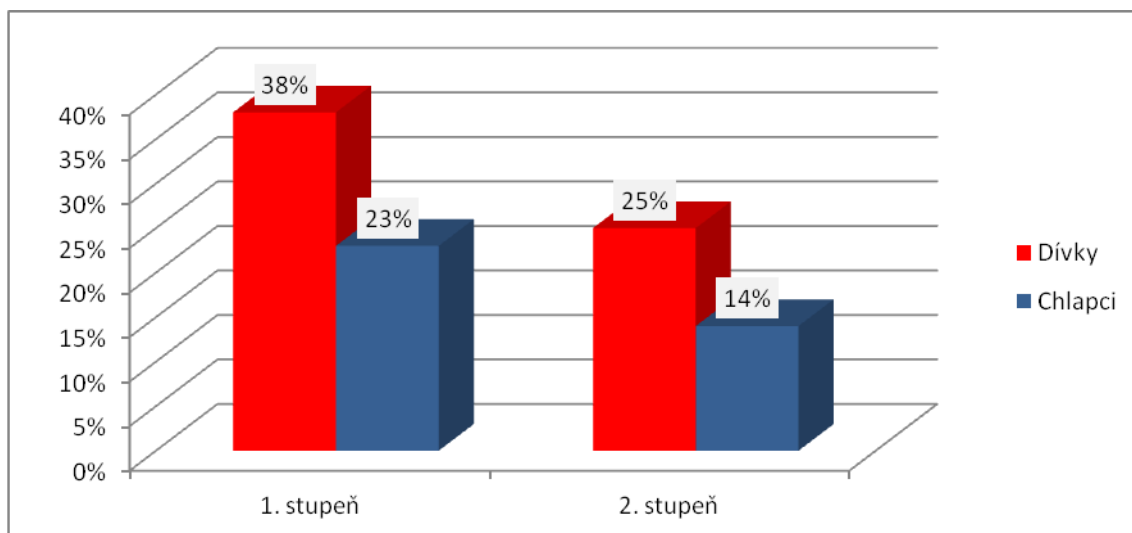
Graf č. 1: Rozdělení žáků do ročníků

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 1: Tato položka se týkala věku dětí, resp. jaký ročník žák navštěvuje.

3. ročník	4.A ročník	4.B ročník	5. ročník	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
16	14	11	16	11	10	14	8

Z výsledků dotazníkové metody vyplývá, že na položky v dotazníku odpovědělo 16 žáků z 3. ročníku, 14 žáků ze 4. A ročníku, 11 žáků ze 4. B ročníku, 16 žáků z 5. ročníku, 11 žáků z 6. ročníku, 10 žáků ze 7. ročníku, 14 žáků z 8. ročníku a 8 žáků 9. ročníku.

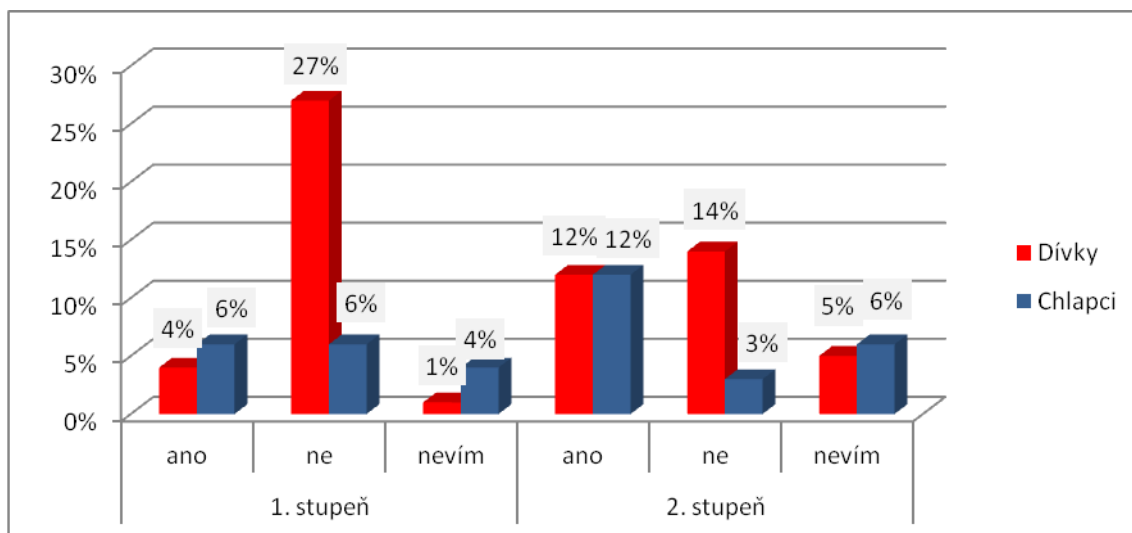
Graf č. 2: Pohlaví žáků

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 2: Pohlaví žáků

	1. stupeň	2. stupeň
Dívky	38	25
Chlapci	23	14

Z dotazníku vyplývá, že na otázky odpovědělo celkem 63 dívek a 37 chlapců. Z průzkumu bylo zjištěno, že z celkového počtu to bylo 38 dívek z I. stupně a 25 dívek II. stupně. Dále bylo z dotazníku zjištěno, že na něj reagovalo 23 chlapců z I. stupně a pouze 14 chlapců z II. stupně. Během rozhovoru, který proběhl se žáky II. stupně, byl zjištěn důvod nízké účasti reakce na dotazníky. Důvod byl ten, že v den, kdy byli žáci osloveni s dotazníky, někteří z nich odcestovali do jiného města na prohlídku středních škol a učilišť, které si hodlali vybrat jako svou prioritní školu do dalšího studia. Další důvody menšího počtu žáků se týkaly jejich onemocnění. Pro náš výzkum ale stačilo momentální množství žáků na obou stupních.

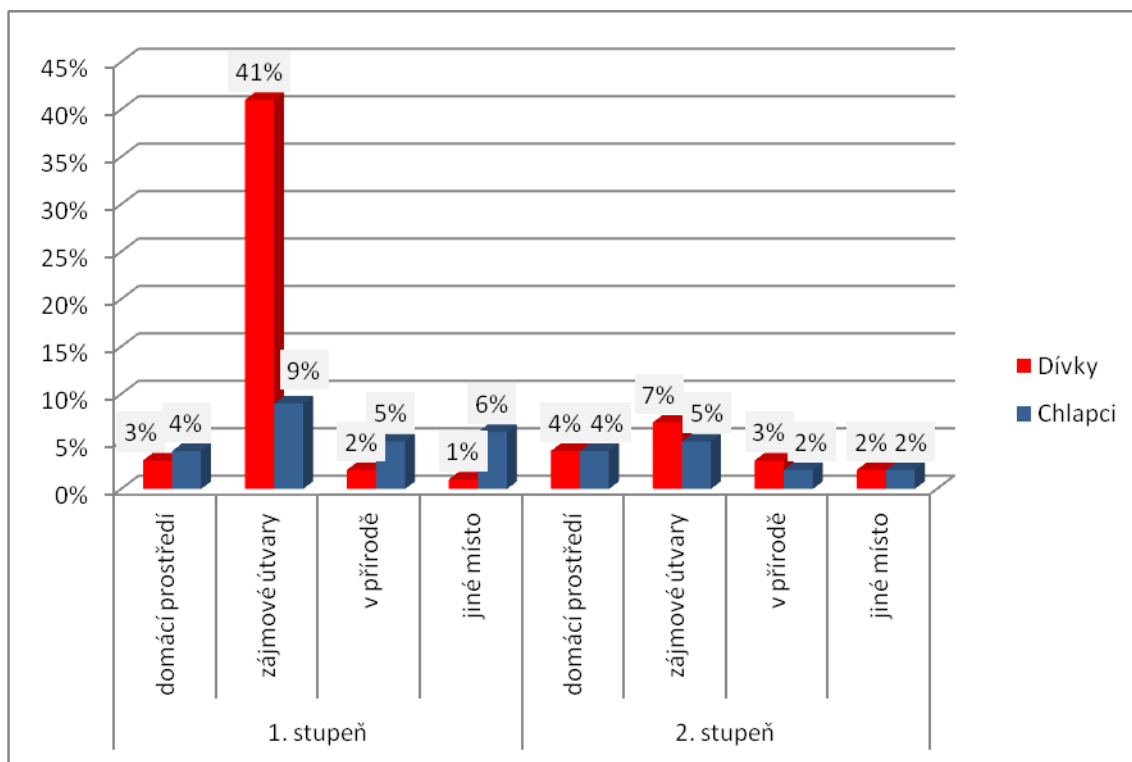
Graf č. 3: Máš dostatek volného času?

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 3: Máš dostatek volného času?

1. stupeň			2. stupeň			
	ano	ne	nevím	ano	ne	nevím
Dívky	4	27	1	12	14	5
Chlapci	6	6	4	12	3	6

Na otázku *ano* odpovědělo celkem 16 dívek. Z toho 4 dívky z I. stupně a 12 dívek z II. stupně. Na otázku *ne* odpovědělo celkem 41 dívek, z toho 27 z I. stupně a 14 z II. stupně. Poslední možnost *nevím* využilo pouze 6 dívek. Z toho 1 dívka z I. stupně a 5 dívek z II. stupně. Na otázku *ano* odpovědělo celkem 18 chlapců. Z toho 6 chlapců z I. stupně a 12 chlapců z II. stupně. Na otázku *ne* odpovědělo pouze 9 chlapců, z toho 6 chlapců z I. stupně a 3 chlapci z II. stupně. Poslední možnost *nevím* využilo 10 chlapců. Z toho 4 chlapci z I. stupně a 6 chlapců z II. stupně. Ze získaných dat lze usuzovat, že dostatek volného času mají dívky a chlapci zhruba ve stejné míře. Při důkladnějším zpracovávání výsledků jsme došli ke zjištění, že více volného času mají dívky a chlapci spíše z II. stupně. Při rozhovoru se žáky jak I. stupně, tak se žáky II. stupně jsme nabyli dojem, že se děti mladšího školního věku více zapojují do jakýchkoliv aktivit oproti dětem starším. Ty většinou při této otázce, kterou měly zodpovědět v dotazníku, zrozpačitěly a s odpovědí váhaly.

Graf č. 4: Kde nejraději trávíš svůj volný čas?

Zdroj: vlastní výzkum

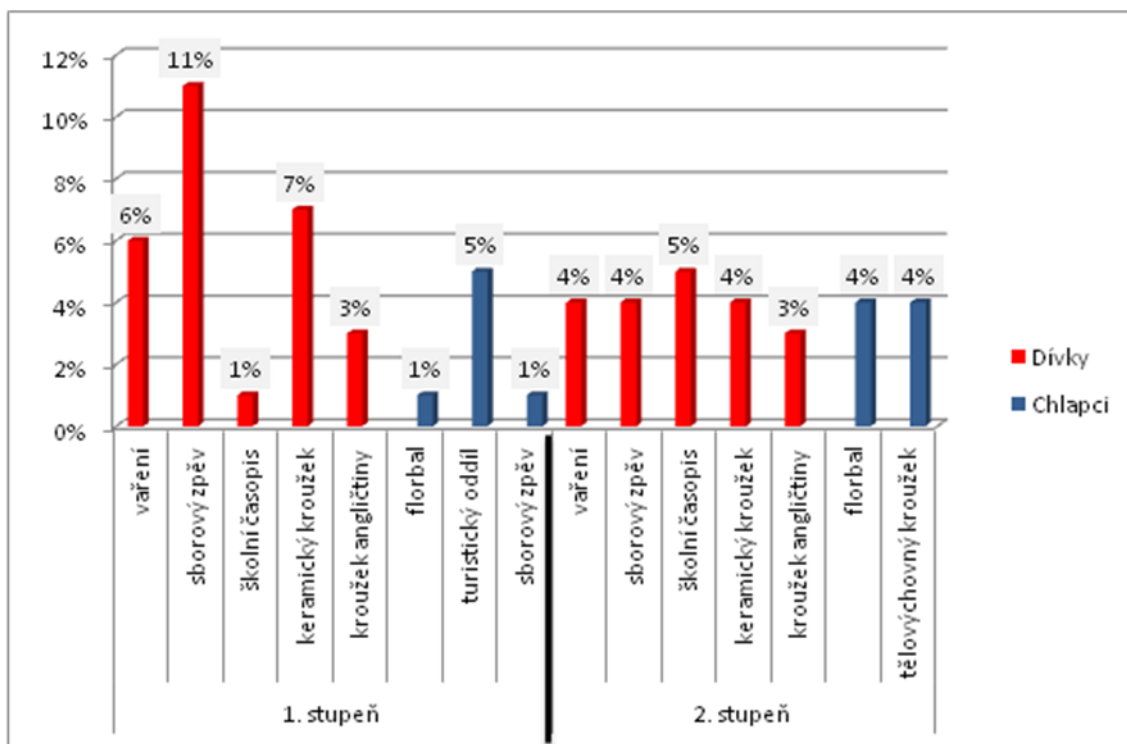
Tabulka č. 4: Kde nejraději trávíš svůj volný čas?

	1. stupeň				2. stupeň			
	domácí prostředí	zájmové útvary	v přírodě	jiné místo	domácí prostředí	zájmové útvary	v přírodě	jiné místo
Dívky	3	41	2	1	4	7	3	2
Chlapci	4	9	5	6	4	5	2	2

Z výsledků průzkumu vyplynulo, že 7 dívek tráví svůj volný čas v domácím prostředí. Z toho 3 dívky z I. stupně a 4 dívky z II. stupně. Naopak velmi nás potěšilo zjištění, že zájmové útvary navštěvuje celkem 48 dívek. Z toho 41 dívek z I. stupně a pouze 7 dívek z II. stupně. Na otázku, kdo tráví svůj volný čas venku v přírodě, odpovědělo 5 dívek, z toho pouze 2 dívky z I. stupně a 3 dívky z II. stupně. Na poslední, širší otázku odpověděly pouze 3 dívky. 1 dívka z I. stupně napsala, že dost svého času tráví u prarodičů. Z rozhovoru s dívenkou jsme došli ke zjištění, že tato dívenka musí navštěvovat své prarodiče, aby netrávila svůj čas po vyučování doma sama. Dívenka ještě dodala, že její rodiče mají časově náročné povolání a jejich návrat domů je až ve večerních hodinách. 2 dívky z II. stupně v dotazníku uvedly, že často navštěvují místní knihovnu, kde spoustu volného času tráví na počítači, který je jim zde nabídnut zdarma. Při rozhovoru neuměly tuto otázku vysvětlit a popsat. Působily dojmem, že vlastně ani

neví, jak by měla odpovědět. Nakonec vše zhodnotila 1 dívka tím, že řekla: „ *Doma internet nemáme a tam ho mám zdarma* “.

Co se týče chlapců, bylo z dalších výsledků průzkumu zjištěno, že 8 chlapců tráví svůj volný čas doma. Z podrobnějšího zpracovávání bylo dále zjištěno, že takto svůj čas tráví 4 chlapci z I. stupně a 4 chlapci z II. stupně. Ke zklamání došlo při zjištění, kdy bylo z průzkumu patrné, že libovolnou zájmovou aktivitou se zabývá pouze 14 chlapců, z toho 9 z I. stupně a 5 z II. stupně. Svou volnočasovou aktivitu venku v přírodě provozuje 7 dětí. Opět z podrobnějšího bádání jsme došli k výsledku, že do přírody chodí po skončení vyučování 5 chlapců z I. stupně a 2 chlapci z II. stupně. Na poslední otevřenou položku v otázce odpovědělo 8 chlapců. 6 chlapci z I. stupně a 2 chlapci z II. stupně. V dotazníku se dva chlapci z I. stupně shodli v tom, že chodí ven jen tak pro zábavu. Citujeme: „ *...chodím jen tak po ulicích a vždycky někoho potkám...* “ nebo: „ *...chodím sám se psem...* “. Další z chlapců například ve své odpovědi uvedl, že se vzájemně navštěvují s kamarádem. Na naši otázku, jak spolu tráví volný čas po vyučování, odpověděl: „ *...jednou přijdu já k němu, jindy on ke mně...střídáme se. Hrajeme hry na počítači a tak...* “.

Zdroj:vlastní výzkum

Graf č. 5: Navštěvuješ pravidelně nějaký zájmový kroužek nebo více kroužků?

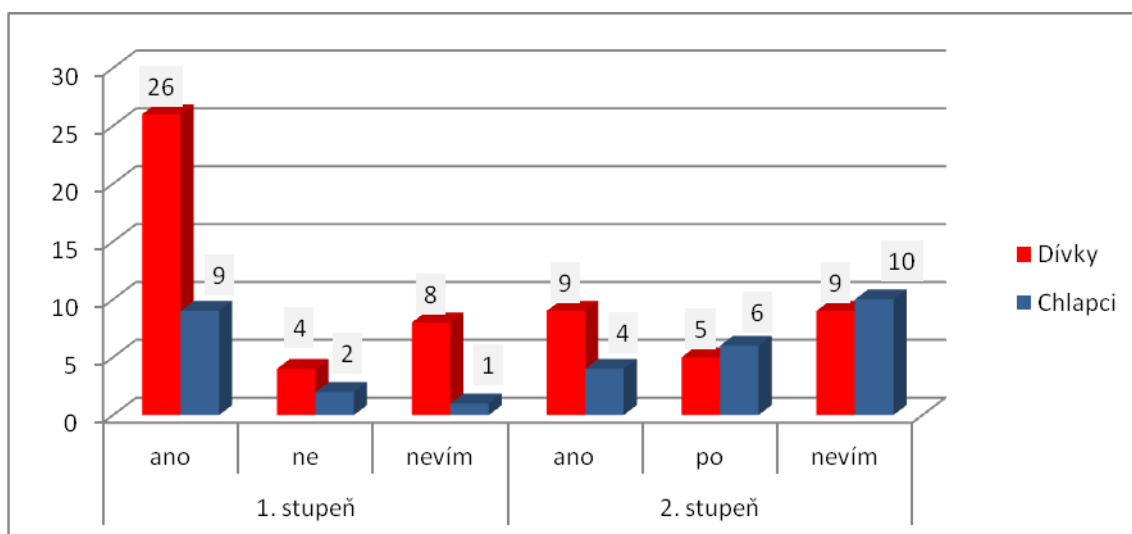
Tabulka č. 5: Navštěvuješ pravidelně nějaký zájmový kroužek nebo více kroužků?

		Dívky	Chlapci
1. stupeň	vaření	6	
	sborový zpěv	11	
	školní časopis	1	
	keramický kroužek	7	
	kroužek angličtiny	3	
	florbal		1
	turistický oddíl		5
	sborový zpěv		1
2. stupeň	vaření	4	
	sborový zpěv	4	
	školní časopis	5	
	keramický kroužek	4	
	kroužek angličtiny	3	
	florbal		4
	tělovýchovný kroužek		4

Tato otázka byla pro nás stěžejní a velmi zajímavá v tom, že nás velmi zajímalo o jaký zájmový kroužek je mezi dětmi největší zájem. Hlubším zkoumáním a zpracováním zjištěných dat, jsme došli k výsledku, že zájmové kroužky navštěvují spíše dívky než chlapci. Celkem 48 dívek, přesněji 41 dívek z I. stupně a jen 7 dívek z II. stupně. Zajímavé bylo zjištění, že mezi dívkami z I. stupně a dívkami z II. stupně byl, co se týče počtu, velký rozdíl. Při podrobnějším zkoumání v podstatě vše korespondovalo s předchozími položkami. Pro nás důležitou součástí položky v dotazníku byla také nabídka zájmových kroužků. Úkolem žáků bylo zaškrtnout v nabídce svou volnočasovou aktivitu, kterou pravidelně vykonávají po vyučování.

Po analýze sběrných dat bylo zjištěno, že *kroužek vaření* navštěvuje celkem 10 děvčat, z toho 6 děvčat z I. stupně a 4 děvčata z II. stupně. Na *sborový zpěv* dochází 15 dívek, z toho 11 z I. stupně a 4 z II. stupně. *Školní časopis* navštěvuje 6 dívek. Pouze 1 z I. stupně a 5 děvčat z II. stupně. Naopak do *keramického kroužku* se přihlásilo 11 dívek, z toho 7 z I. stupně a 4 z II. stupně. A na *kroužek angličtiny* dochází 6 dívek, z toho 3 dívky z I. stupně a 3 dívky z II. stupně.

Jak už bylo výše zmíněno, chlapců, kteří dochází do zájmového kroužku, bylo celkem 14, přesněji z I. stupně 9 chlapců a z II. stupně 5 chlapců. Na rozdíl od děvčat v tomto případě můžeme tvrdit, že nebyl výrazný rozdíl mezi chlapci I. stupně a II. stupně. Po prostudování položek v dotaznících, jsme došli k výsledkům, že *kroužek florbalu* momentálně navštěvují 4 chlapci, a to pouze z I. stupně. Do *turistického oddílu Bobři* je přihlášeno 5 chlapců z I. stupně. Pravidelně navštěvuje *sborový zpěv* 1 chlapec z I. stupně. Do *tělovýchovného kroužku* se chodí fyzicky vybit 4 chlapci z II. stupně. Zbytek děvčat a chlapců nechali tuto otázku v dotazníku nezodpovězenou.

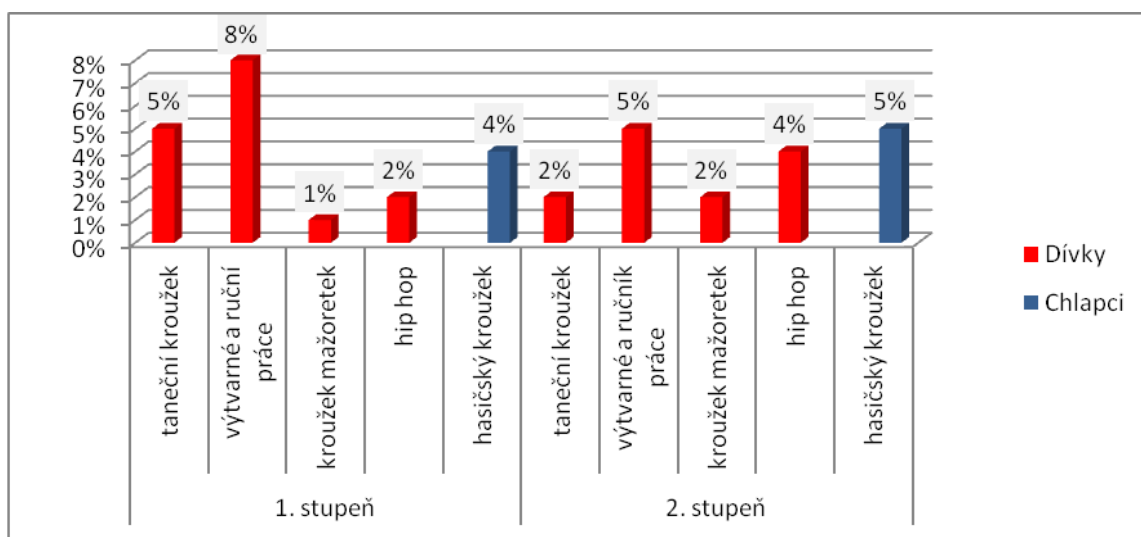
Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 6: Myslíš si, že je výběr zájmových kroužků na tvé škole a ve družině dostačující?

Tabulka č. 6: Myslíš si, že je výběr zájmových kroužků na tvé škole a ve družině dostačující?

	1. stupeň			2. stupeň		
	ano	ne	nevím	ano	ne	nevím
Dívky	27	4	8	10	5	9
Chlapci	12	3	1	4	7	10

Na otázku zda si žáci myslí, že jejich výběr co se týče volnočasových aktivit na jejich kmenové škole dostačující, se po důkladném prostudování došlo ke zjištění, že na otázku *ano* odpovědělo 37 dívek, z toho 27 dívek z I. stupně a 10 dívek z II. stupně. Na otázku *ne* reagovalo pouze 9 dívek, a to 4 dívky z I. stupně a 5 dívek z II. stupně. Na otázku *nevím* odpovědělo 17 dívek, z toho z I. stupně 8 děvčat a 9 děvčat z II. stupně. Dále byla analyzována sběrná data chlapců a z výsledků vyšlo, že na otázku *ano* odpovědělo celkem 16 chlapců a z toho 12 chlapců z I. stupně a 4 chlapci z II. stupně. Na otázku *ne* reagovalo 10 chlapců, z toho 3 chlapci z I. stupně a 7 chlapců z II. stupně. Na poslední otázku *nevím* odpovědělo také 11 chlapců. Z toho pouze 1 z I. stupně a 10 chlapců z II. stupně.

Graf č. 7: Jaký zájmový kroužek by si ve svém městě uvítal/a?

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 7: Jaký zájmový kroužek by si ve svém městě uvítal/a?

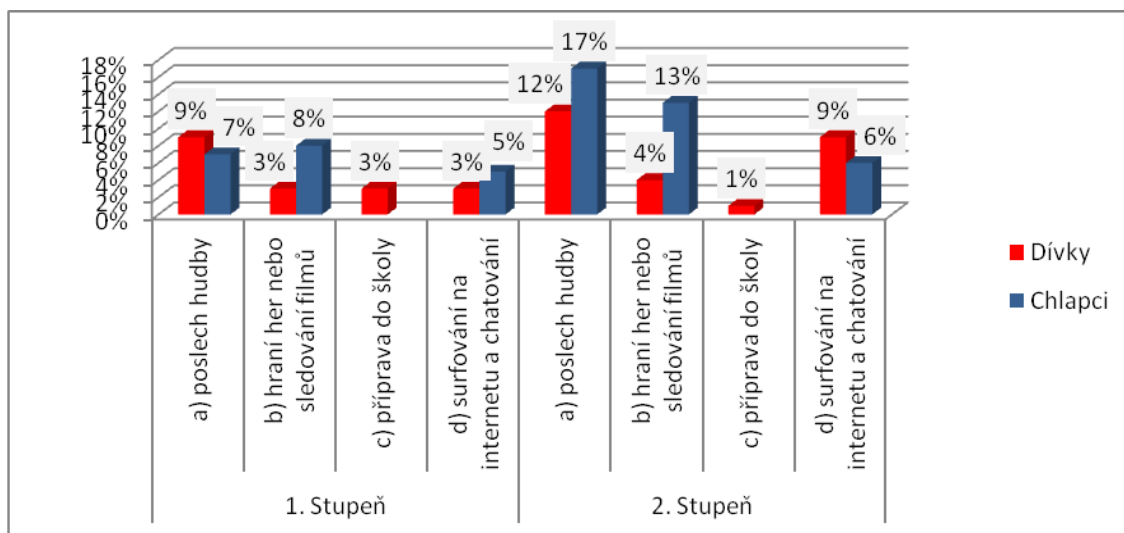
		Dívky	Chlapci
1. stupeň	taneční kroužek	5	
	výtvarné a ruční práce	8	
	kroužek mažoretek	1	
	hip hop	2	
	hasičský kroužek		4
2. stupeň	taneční kroužek	2	
	výtvarné a ruční práce	5	
	kroužek mažoretek	2	
	hip hop	4	
	hasičský kroužek		5

V této položce se děti celkem rozepsaly, uvolnily svou fantazii a napsaly do dotazníku k této položce svá přání celkem ochotně. Během psaní odpovědi na tuto otázku jsme společně vedly s dětmi rozhovor na toto téma a bylo pro nás velkým překvapením, jak vášnivá debata mezi dětmi náhle vznikla. Ze strany dětí vznikaly různé návrhy a nápady. Diskuze na toto téma byla velmi zajímavá a pro nás přínosná.

Například 7 dívek napsalo do této položky, že by rády uvítaly ve svém městě *taneční kroužek*. Z toho 5 dívek z I. stupně a 2 dívky z II. stupně. Mezi dalšími návrhy byl *kroužek mažoretek*. Zde jsme shledali jednotný názor 3 děvčat. Po dalším zkoumání bylo zjištěno, že jsou tyto dívky v příbuzenském vztahu a na kroužek mažoretek

dojíždějí do jiného města. Z rozhovoru vyplynulo, že je jejich přáním, aby tento kroužek mohl být v blízkosti jejich bydliště. *Výtvarné či ruční práce* by přivítalo 13 děvčat, z toho 8 z I. stupně a 5 z II. stupně. O rytmický tanec *hip hop*jevilo zájem 6 děvčat. 2 dívky z I. stupně a 4 dívky z II. stupně.

Odpovědi chlapců jak z I. stupně, tak z II. stupně byly podobné. Většina z nich měla zájem o to, aby mohli navštěvovat *hasičský kroužek*. Toto zjištění nás nepřekvapilo. Během rozhovoru se žáky bylo zjištěno, že někteří otcové chlapců pracují jako hasiči a záchranáři ve městě, ve kterém žijí a svůj volný čas tráví se svými syny zájímáním se o hasičskou techniku a hasičskou problematiku, jako takovou. Konkrétně o tento kroužek projevílo zájem 9 chlapců. Z toho 4 z I. stupně a 5 chlapců z II. stupně. Potěšilo nás, že chlapci jevíli upřímný zájem o vznik tohoto kroužku, který by jim zajisté přinášel nejenom radost, ale především by v některých z nich probudil emotivní citění k problémům, které se dějí nejen na silnicích. 3 chlapci napsali, že by uvítali ve svém městě *rybářský kroužek*.

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 8: Pokud trávíš svůj volný čas u počítače, čemu dáváš přednost?

Tabulka č. 8: Pokud trávíš svůj volný čas u počítače, čemu dáváš přednost?

	1. Stupeň				2. Stupeň			
	a)	b)	c)	d)	a)	b)	c)	d)
Dívky	9	3	3	3	12	4	1	9
Chlapci	7	8		5	17	13		6

Na tuto otázku reagovali všichni žáci. Jejich odpovědi se celkem shodovali. Z celkového počtu si variantu a) vybralo 45 dětí, variantu b) 28 dětí, variantu c) pouze 4 děti a poslední možnost za d) využilo 23 dětí.

7 Shrnutí výsledků praktické části

Ve své práci jsme se předpokládali, že děti z I. stupně základní školy se věnují volnočasovým aktivitám častěji, než děti z II. stupně. Tento předpoklad se nám z analýzy šetření potvrdil. Zpracované výsledky dále ukázaly, že se volnočasovým aktivitám ve svém volném čase se více věnují děvčata než chlapci. Podrobnějším zkoumáním bylo také zjištěno, že se různým aktivitám věnují spíše děvčata z I. stupně než děvčata z II. stupně. Dále bylo zjištěno, že více jak polovina oslovených dětí svůj volný čas tráví účelně, a že smysluplné využití volného času přispívá ke kvalitnímu životu těchto dětí, což nás velmi potěšilo. Dalším zjištěním pro nás bylo, že přesně 50 % dotazovaných dětí tráví svůj mimoškolní čas především v zájmových útvarech, které jsou jim základní školou nabízeny. Svůj volný čas kvalitněji tráví děti spíše z I. stupně (41 %). Z analýzy výsledků bylo zjištěno, že žáci z II. stupně svůj volný čas tráví spíše nekvalitně a nezajímavě.

Domníváme se, že tato skutečnost pravděpodobně plyne z časové tísně rodičů dětí mladšího školního věku. Z rozhovoru s dětmi bylo zjištěno, že rodiče často přihlašují své potomky do různých zájmových kroužků právě z důvodu toho, že řada z nich má časově náročné zaměstnání a využívání nabídky zájmových kroužků jim usnadňuje řešení palčivé otázky: Kam s dětmi?

Ovšem na druhou stranu nás velmi potěšilo, že jsme z rozhovoru s dětmi také zjistili skutečnost, že děti mladšího školního věku nabízené volnočasové aktivity velmi rády využívají také z vlastního přesvědčení. Dále jsme z rozhovoru vycítili, že jim prakticky vůbec nevadí, že jim rodiče tzv. organizují volný čas. Díky tomuto zjištění jsme nabyli dojmu, že většina dětí, které navštěvují I. stupeň základní školy pochází z dobrého sociokulturního prostředí, ve kterém jim jsou pravděpodobně volnočasové aktivity a zájmové kroužky předkládány velmi kladně.

Náš průzkum byl zaměřen na činnosti organizované základní školou v malém městě a na způsob trávení volného času. Především dotazníkovou metodou jsme se pokusili upozornit na problematiku volného času na malém městě. Z našeho šetření jasně vyplývá, kdo z dětí má zájem o jakou aktivitu a kdo prakticky o žádnou. Domníváme se, že vše je dáno výchovným působením rodin a školy.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo charakterizovat problematiku volnočasových aktivit u dětí na základní škole a zjistit, jakým volnočasovým aktivitám se tyto děti věnují po vyučování v zájmových kroužcích. Jak již bylo řečeno do výzkumu se zapojilo 100 respondentů. Pomocí dotazníkového šetření a několika doplňujících nestandardních rozhovorů bylo zjištěno, že se děti I. a II. stupně základní školy dostatečně věnují volnočasovým aktivitám po vyučování.

Průběh výzkumu probíhal ve třech částech, které se si přiblížíme v následujícím textu. První částí výzkumu byl úvod, kdy bylo potřeba žáky motivovat k vyplnění dotazníků, navodit přátelskou atmosféru a získat žáky ke spolupráci. K tomuto účelu nám sloužily různé uvolňovací společenské hry, které jsou zmíněny v teoretické části práce. Se žáky jsme se nejdříve vzájemně představili a poté následovalo vysvětlení důvodu naší návštěvy. Žáci byli seznámeni s tzv. pilotáží (předvýzkumem), díky níž nám šlo o to, zjistit metodou rozhovoru a volné diskuze, jak žáci rozumí termínu volný čas, volnočasové aktivity, zájmové kroužky, jak se dá trávit volný čas apod. Díky těmto informacím jsme zjistili, zda jsou otázky v našem dotazníku dětem položeny dobře a srozumitelně. Názory a pohnutky dětí jsme si pečlivě poznamenali a dalším šetření je analyzovali.

Ve druhé části výzkumu nám šlo o samotný sběr získaných odpovědí díky dotazníkové metodě. Výše zmiňovaná pilotáž pro nás byla velmi přínosná, protože nám to umožnilo zamyslet se nad zněním některých položek v dotazníku. Šlo nám především o to, aby děti dobře pochopily smysl každé jednotlivé otázky v dotazníku. Díky naším poznámkám jsme některé položky přepracovali nebo změnili jejich celé znění. Po vyplnění dotazníků jsme ponechali dětem čas pro krátkou diskusi o právě provedeném úkolu. Domnívali jsme se, že je tato diskuse pro žáky důležitá, aby mohli ještě sami ústně zhodnotit svoje názory a myšlenky.

Poslední třetí část šetření spočívala ve sběru získaných dat a v jejich zpracování, které jsme zanesli do grafů a tabulek. Přesněji, byly použity sloupcové grafy, ve kterých jsme vše porovnávali v procentech a jednoduché tabulky, ve kterých byly výsledky šetření zapsány v číselných hodnotách.

Protože jsme dosáhli absolutní návratnosti dotazníků, získaná data se nám velmi dobře zpracovávala. Milé bylo také zjištění, že žáci rádi a ochotně spolupracovali a vedli volné rozhovory na téma volný čas. Naše pocity z celého šetření byly více než dobré. Díky spolupráci a pozitivního přístupu k problému všech sta respondentů, se nám bakalářská práce velmi dobře zpracovávala a měli jsme výbornou možnost nahlédnout do nitra problému.

NÁVRH OPATŘENÍ

Důležitý moment je uvědomit si, kdy nekvalitní trávení volného času, ba přímo nezáměr o volnočasové aktivity mezi dětmi a náctiletými může mít za následek příklon dětí a mladých lidí ke kriminalitě. To vše může způsobit jejich nízké sebevědomí. Proto je dobré také nezapomínat na posilování jejich sebevědomí. Účinnou prevencí jsou například některé organizované programy pro děti a dospívající za pomoci dospělého vychovatele a dobrého organizátora, který se pro ně může stát určitým vzorem a může jim pomoci vybudovat sebedůvěru, zejména pokud jsou jejich rodinné podmínky problematické. Jestliže se povede nabídnout dětem a dospívajícím zajímavou volnočasovou aktivitu, dostávají tím možnost vyniknout v nějakém směru a dítě si tím posílí své sebehodnocení (Kyriacou, 2005, s. 145).

Z výsledků naší práce je zřejmé, že některé děti svůj volný a mimoškolní čas tráví dobře a smysluplně, jiní bohužel nezajímavě, tráví svůj volný čas tzv. po svém. Týká se to většinou starších dětí a dospívajících. Domníváme se, že největší vliv na to, jak děti tráví svůj volný čas má především rodina. Jestliže někteří rodiče těchto dětí svůj volný čas tráví neúčelně, je pravděpodobné, že jejich potomci budou tento čas trávit obdobně. Dalším důležitým aspektem, co se týče trávení volného času a užívání mimoškolních aktivit dětí, je ekonomická stránka věci. Ekonomicky slabé rodiny jen těžko mohou uspokojit potřeby svých dětí a nabídnout jim např. kvalitní hračky, různé didaktické hry, finančně dražší rodinné výlety a dovolené. Další problém vidíme také v tom, že většina malých měst a vesnic nedisponuje vhodně zařízenými prostory, které by splňovaly evropskou a hygienickou normu. Bohužel vše je dnes otázkou peněz. Vzniká tím problém mezi uspokojením aktivit dětí a mládeže a místem jejich realizace. Máme zkušenost, že se děti a dospívající shromažďují ve skupinách na různých místech a v prostorách, které k tomu samozřejmě nejsou určeny a navíc jsou bez větší pozornosti dospělých.

Základní škola, ve které probíhal náš výzkum, stojí v malém městečku, které dodnes bohužel disponuje pouze jedním hřištěm, které navíc slouží spíše pro fotbalová utkání, než pro běžné volnočasové vyžití dětí. Potěšilo nás, že během našeho průzkumu bylo také zjištěno, že po iniciativě školské rady a občanů z městečka, se bude v dohledné době budovat velmi účelně zařízené hřiště, kde budou moci především mladší děti trávit kvalitně svůj volný čas.

Z našeho průzkumového šetření vyplynuly mnohé pozitivní, ale i negativní poznatky, proto zde předkládáme k nahlédnutí některá navrhovaná doporučení, která by mohla zpestřit volný čas nejenom dětem ale i dospívajícím:

- Lépe a kvalitně využívat sportovní prostory ve škole, ale i v místním sportovním zařízení.
- Vytvářet menší zařízení pro malé skupiny dětí (klubovny pod vedením zkušeného dospělého).
- Rozšířit možnosti pohybových aktivit (hip-hop, jóga, aerobic, exotické břišní tance...).
- Vytvářet nízkoprahová zařízení volnočasových aktivit, která jsou dostupná i pro děti ze slabých sociálních rodin.
- Nenabízet dětem a mladým lidem pouhé písemné nabídky (letáky, plakáty apod.), jak využívat volný čas, ale navázat s nimi přímý kontakt a vysvětlit jim podrobnosti, protože jedině tak si děti vytvoří nějakou představu o nabízených činnostech, a tím je motivovat k tomu, aby svůj čas trávily kvalitněji.
- Nadále podporovat všechny smysluplné akce organizované školními družinami na základních školách.
- Podporovat vzdělávání vychovatelů školních družin a vedoucích zájmových kroužků, a tím u nich rozšiřovat větší přehled o možnostech využívání volného času dětí.
- Navrhnout základním školám, aby organizovaly různé prázdninové a víkendové aktivity pro své žáky
- Zvyšovat u dětí potřebu kontaktu s přírodou a se zvířaty.
- Vytvářet pevné vrstevnické a posilovat jejich sebevědomí.
- Vytvářet pro každou generaci dětí prostředí zdravé a přátelské.
- Nezapomínat zohledňovat individuální potřeby handicapovaných dětí (speciální přístup).
- Snažit se o zapojování rodičů do činností dětí a tím upevňovat vzájemné vztahy mezi školou a rodiči

Možná je to jen náš pocit, ale domníváme se, že zájmové kroužky, které jsou organizované kmenovými základními školami, nejsou pro děti tak relaxační, jako kroužky, které jsou v nabídce mimo základní školy. Důvodů může být mnoho. Jeden z důvodů může být ten, že v zájmových útvarech, které nenabízí škola, má dítě šanci přijít do styku s novými dětmi a tím se mu dostává šance začlenit se do kolektivu, v případě, že se ve školním kolektivu necítí dobře. Naopak například ve fotbalovém družstvu se cítí být tzv. sociometrickou hvězdou – někdo, kdo může být ve středu pozornosti a stane se oblíbeným. Všichni víme, že v každém kolektivu se tvoří určitá hierarchie, která může být ve škole velmi ovlivněna např. úspěchem v učení. Proto si myslíme, že je dobře pro některé děti, když se dostanou do kolektivu, kde známky nejsou kritériem úspěchu. Dalším důležitým momentem pro dítě může být také to, že si dítě není schopno ve škole, do které dochází, najít svého „nejlepšího kamaráda“. Pokud by se ve volnočasových aktivitách vídal pouze se svými spolužáky, neměl by možnost potkat někoho jiného.

Nesmíme opomenout také na jednu důležitou věc. Je známo, že zájmové kroužky při základních školách sice vycházejí cenově levněji a také při nich odpadá problém s cestováním, ale málokdy se zde setkáme s kvalitním trenérem či vedoucím, který by děti k něčemu skutečně vedl. Tento problém může mít také jiné důvody. Možná je to také tím, že se v kroužku při škole setkávají děti, které se znají ze třídy, a třeba jim přijde trapné mezi sebou soutěžit v jakékoliv soutěži. Ale tohle je pouze naše domněnka. Věříme, že skutečnost je jiná.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BLÁHA, V., et al., 1984. *Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině*. Praha: SPN.
- BLÁHA, V., et al., 1988. *Metodické stati k výchovně vzdělávací práci ve školní družině*. Praha: SPN.
- FONTANA, D., 2003. *Psychologie ve školní praxi*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-626-8.
- HOFBAUER, B., 2004. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-927-5.
- HÁJEK, B., et al., 2007. 2. aktual. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-268-3.
- KYRIACOU, CH., 2005. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-945-3.
- KYRIACOU, CH., 2004. *Klíčové dovednosti učitele*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-965-8.
- NĚMEC, J., et al., 2002. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-012.
- PÁVKOVÁ, J., et al., 2002. *Pedagogika volného času*. 3. aktual. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-711-6.
- PŘADKA, M., 1999. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. ISBN 80-210-2033-4.
- ROGGE, J.U., 2009. *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-634-6.
- SPOUSTA, V., et al., 1996. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. ISBN 80-210-1275-7.
- SVOBODA (ed.), M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M., 2001. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-545-8.

VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V., 1995. *Základy pedagogiky volného času*. Praha: Paido. ISBN 80-901737-9-9.

ZAPLETAL, M., 1985. *Hry v přírodě*. 1. vyd. Praha: Olympia.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

Průzkum názorů dětí na téma volnočasové aktivity.

Příloha č. 2

Fotografie dětí při volnočasových aktivitách.

Příloha č. 1

PRŮZKUM NÁZORŮ DĚTÍ NA TÉMA VOLNOČASOVÉ AKTIVITY

Milí žáci,

jmenuji se Iveta Jandová a jsem studentkou Technické univerzity v Liberci obor Speciální pedagogika a tímto vás prosím o vyplnění anonymního dotazníku, ve kterém jsem pro vás připravila otázky týkající se vašeho volného času. Tento dotazník bude použit v mé bakalářské práci a veškeré údaje budou uchovány v anonymitě.

Děkuji za ochotu a váš čas, který věnujete vyplnění tohoto dotazníku.

S pozdravem Iveta Jandová

1) Třída: _____

2) Pohlaví: ☐ dívka ☐ chlapec

3) Máš dostatek volného času?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

4) Kde nejraději trávíš svůj volný čas?

- a) doma
- b) v zájmovém útvaru
- c) venku v přírodě
- d) jinde (napíš, kde)

.....

5) Navštěvuješ pravidelně nějaký zájmový kroužek nebo více kroužků?
Zaškrtni - který.

- ☐ Sborový zpěv
- ☐ Kroužek anglického jazyka
- ☐ Kroužek vaření
- ☐ Kroužek tělovýchovný

- ☐ Florbal
- ☐ Školní časopis
- ☐ Turistický oddíl *Bobři*
- ☐ Keramický kroužek

6) Myslíš si, že je výběr zájmových kroužků na tvé škole a ve družině dostačující?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

7) Jaký zájmový kroužek by si ve svém městě uvítal/a?

.....

8) Pokud trávíš svůj volný čas u počítače, čemu dáváš přednost?

- a) poslech hudby
- b) hraní her nebo sledování filmů
- c) příprava do školy
- d) surfování na internetu a chatování

Dne 7. 11. 2011

Děkuji za odpovědi

Zdroj: vlastní výzkum

Příloha č. 2

Pracovní a volnočasové aktivity dětí v ŠD ve školním roce 2011/2012

Sportovní aktivity dětí v tělovýchovném kroužku v roce 2011/2012

Víkendové přespávání ve školní družině na konci školního roku 2010/2011